This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

J 651

Digitized by Google

J651

Slovanská knihovna

SLOVANSKÁ KNIHOVNA
3186270431

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

O POSLANICAMA

u dubrovačko-dalmatinskoj periodi hrvatske literature.

119 981

Napisao

JVAN MILČETIĆ.

(Preštampano iz programa varažd. gimnazije za god. 188$^1/_2$).

U VARAŽDINU.

BRZOTISKOM PLATZERA SINA.

1882.

Digitized by Google

J 651

Digitized by Google

O poslanicama XVI. vijeka

u dubrovačko-dalmatinskoj periodi hrvatske književnosti.

Tehničko nazivlje za pojedine vrsti epske i lirske poezije bilo je kod hrvatskih pjesnika u Dalmaciji i Dubrovniku vrlo jednostavno. Osim najopćenitijeg naziva skladanje, spjevanje, nalazimo još tu nazive: pjesni razlike (kod Gjore Držića, Hanibala Lucića, Saba Mišetića, Maroja Mažibradića, Dinka Ranjine, Dinka Zlatarića itd.), pjesni ljuvene (kod H. Lucića, Nikole Nalješkovića, M. Bunića Babulinovića, Oracija Mažibradića), pjesni bogoljubne (kod N. Nalješkovića), razlike pjesni duhovne (kod N. Dimitrovića), pjesni pokorne (psalmi, kod Gundulića), pjesni od maskerate (kod Nalješkovića); napokon poslanice, knjige i nadgrobnice (osobito kod Dimitrovića i Nalješkovića).

Ti nazivi dolaze, kako se vidi, kod pjesnika, što su pjevali koncem XV., u XVI. i početkom XVII. vijeka; a uzdržaše se i kod kašnjih pjesnika. Ta dioba poezije gradjena je većinom samovoljno, bez obzira na poetiku.

Tako su n. pr. Vetranićeve „piesni razlike“ zbirka pjesama lirskoga, epskoga i didaktičkoga karaktera. Nas ovdje specijalno zanima ona vrst pjesmotvora, što se javljaju pod imenom knjiga, poslanica i listova.

To su pjesmotvori, koje pozna latinska poezija pod imenom epistola. Mi ćemo ih takodjer zvati poslanicama, jer je to najbolji tehnički izraz za epistolu.

I opća poetika govori o epistoli, te ju uvrštuje u didaktičnu poeziju, t. j. u smjesu lirsko-epsku. Poslanica jest pjesničko pismo,

Digitized by Google

koje može imati veće ili manje vrijednosti prema tome, ko ga piše i kome ga piše. Obično se tu ističe žica poučna ili satirična. Osobit prijedmet moći će pravi talenat obraditi u poslanici tako, da će ona zadobiti umjetničku cijenu. Obično pismo u stihovima, ma bili ovi kako ugladjeni, ne spada u poeziju. Ako li pako pisac uz umjetnički oblik ima i osobitu namjeru, da svoje misli putem poslanice širem općinstvu priopći, imaće ona književne vrijednosti. Važnost njena ovisi dakle o njenu piscu, adresatu i o prijedmetu njenu. Ličnost onoga, kome je poslanica namijenjena, dapače i onoga, od koga potiče, može stupiti u zadak; i jedno i drugo može biti izmišljeno.*)

Gotovo svaka literatura pozna poslanice. Kod Rimljana napisao je Oracij u formi poslanice kratku razpravu o pjesničtvu, namijenjenu Pizonima (de arte poetica), a Ovidij u toj formi svoje *heroide*, u kojima izlijevaju svoju ljubavnu čeznju junaci i junakinje staroga vijeka. U modernim literaturama prevladjuje u poslanici većinom žica satirična i tendencija politička. Poslanica dobiva u modernoj poeziji i time osobito značenje, što je našla posebno mjesto u romanu, tome modernom eposu. Ima, kako je poznato, romana, pisanih u isključivoj formi poslanice.

U Dalmaciji i Dubrovniku javljaju se poslanice u obilju cijeloga XVI. vijeka**). Već prvi pjesnici hrvatski na obalama našeg mora pjevaju i poslanice. Ima ih gotovo od svih pjesnika, osobito hvarskih, korčulskih i dubrovačkih. Tu su Dubrovčani: Gjore Držić, Mavro Vetranić, Nikola Dimitrović, Nikola Nalješković, Vlaho Vodopić, Maro Burešić, Marin Držić, Mišetić Bobaljević, Maroj i Oracij Mažibradić, Martolica Ranjina, Dinko Ranjina, Dinko Zlatarić, Frano Lukarević; Hvarani: Pelegrinović, Anibal Lucić, Petar

*) V. Poetik von Rudolf Gottschall, II. Bd., IV. Auflage. Berlin 1877, pag. 179.

**) Koledarska razdoblja nijesu uvijek i kulturna razdoblja; ona su stalna, a ova ovise o raznim okolnostima, koje stvaraju pojedine epoke u životu naroda. Prema tome i ja, govoreći ovdje o poslanicama XVI. vijeka, obazirem se na sve take plodove od Marulića do Gundulića, dakle i na one, koje potiču iz prvih desetina XVII. vijeka — jer im je isti karakter. Ja držim, da bi se prva perioda dalmatinsko-dubrovačke književnosti u obće dala svesti u granice Marulić—Gundulić, kao što je sa svijem razložno akademik Armin Pavić učinio s dubrovačkom dramom. (Historija dubrovačke drame p. 3.)

Digitized by Google

Hektorović, Hortenzij Brtučević i Gjivan Parožić; Korčulani: Antun Roženeo'i Jan Vidali. Ima tu preko 20 pjesnika, a do 100 njihovih poslanica. Biće ih mnogo više, al nijesu meni pristupne bile*), a mnogo ih je takodjer propalo, osobito spljetskih.

Jedan dio poslanica posve je naravi privatne, to su obična prijateljska pisma. Ove će nas najmanje zanimati, jer nemaju za nas vrijednosti. Drugi dio uz značaj srdačnih prijateljskih pisama, ima realne važnosti — ako i ne poetičke — radi svoga sadržaja. To su pjesničke pohvale, koje pokazuju u živim bojama svijest i literarnu i narodnu kod onodobnih pjesnika hrvatskih.

Općenita bolest tadašnje poezije hrvatske: razvlačenost i retorska frazeologija, jest značajna i kod naših poslanica. Uza sve to gdjekoje imadu i poetske vrijednosti, što će biti na svom mjestu istaknuto. Prema tome poglavita cijena tih poslanica jest kulturno-historična, a slabo pjesnička. Najbolje ćemo ih karakterisati, ubrojiv ih u prigodnu poeziju. A kako se od take poezije slabo razlikuje prigodna proza, to ću se u ovoj razpravi obazrijeti i na neke predgovore i posvete u djelima tadanjih pisaca.

U prvom dijelu radnje navešću kratak sadržaj važnijih poslanica (takodjer nekih talijanskih), pridodav svagdje svoje opaske; a u drugom dijelu u kratko ću ukrijepiti svoje misli, koje će prosijevati već iz prvog dijela.

I.

1. Od Marka Marulića**), glasovitog nabožnog pisca i teologa svoga vremena (1450—1527), nije došla do nas ni jedna prava poslanica. Ovamo se dade ipak uvrstiti Marulićeva posveta „Judite“ („u vrsih hrvacki složene“), koju posveti „dom Dujmu Balistriliću, kumu svomu.“

*) Upotrijebio sam gradivo, što sam ga našao u akademičkom zborniku „Starih pisaca hrvatskih“ I—XI., onda u „Pjesnima Razlikim“ od Dinka Ranjine (zagr. izd. od g. 1850.), u Djelima Dominika Zlatarića (izdanje Kukuljevićevo od g. 1852. i 1853.), napokon u Kukuljevićevom djelu „Pjesnici Hrvatski XVI. v.“ (Zagreb 1856. i 1858.)

**) Filologične opaske bile bi obilnije, da ima mjestni tiskar cirilskih slova ili znakova za latinsku transkripciju; a bilo je prekasno, da jih nabavi, kako je pripravan bio.

Digitized by Google

Tu veli medju ostalim Marulić, da je „Juditu“ stumačio „našim jazikom, neka ju budu razumiti i oni, ki nisu naučni knjige latinske aliti dijačke. Da od te stvari hoteći tvomu otačastvu, obojega jazika dobro umiću, dar prikazati itd.“

Naobraženi ljudi, kako se odatle vidi, poznavali su uz hrvatski i latinski, ali masa nije govorila nego hrvatski. Spljet ovoga vremena bio je već hrvatski grad, te neki stranac veli za XVI. vijek, da su običaji spljetski hrvatski (tutti all' usanza schiava), a žene da ne govore van hrvatski. To potvrdjuje evo i naš Marko, koji piše za one koji ne umiju latinski (opširnije o tom kod Kukuljevića „Stari pisci hrvatski“ I. pag. X—XI).

Vrijedno je još navesti i ove riječi: „Evo bo historiju tuj svedoh u versih, po običaju naših začinjavac i jošće po zakonu onih starih poet“ (Stari pisci hrv. I. pag. 3).

Da je pod „starim poetima“ mislio Marulić rimske pjesnike, biće nedvojbeno, ali nije lako reći, šta su bili Marulićevi začinjavci: da li umjetni pjesnici ili narodni.

Kako je u vrijeme Marulićevo Spljet imao više pjesnika, koji su hrvatski pjevali, lako je, da nije Marulić najstariji umjetni pjesnik hrvatski, al ne sačuva se ništa od starijih pjesnika. Tako ostaje Marulić ocem knjige hrvatske.

2. Prve poslanice hrvatske u stihovima nalazimo kod najstarijih pjesnika dubrovačkih: kod Šiška Minčetića i Gjora Držića — prvih hrvatskih pjesnika ljubavi (obojica umriješe prvih desetina XVI. vijeka).

Duhoviti naš Jagić sveo je Minčetićevo i Držićevo pjevanje u savez sa francesko-talijanskom trubadurskom poezijom (Rad IX). Tu imamo uz duhovnu (koju u starije doba najbolje zastupa kod nas Marko Marulić) drugu vrst poezije srednjega vijeka, kojoj je vrelo narodni viteški život u južnoj Franceskoj. Toj je poeziji glavni prijedmet: ljubav prama ženi — osnov modernoj romantici. Ta je poezija ocvala u svojoj domovini već koncem XIII. vijeka, al u Italiji još je životarila i XV. vijeka. Koncem XV. vijeka glasa se i u hrvatskom Dubrovniku, ne odgovarajući dakako realnom životu kao ni u Italiji. Prema tome biće ljubav prijedmet i od ono nekoliko poslanica Držićevih i Minčetićevih, koje možemo ovamo

Digitized by Google

ubrojiti. To su sitna ljubovna pisma, koja lako da nijesu nikada nikome niti poslana bila. To je karakter te poezije, a kašnji pjesnici baš slave ljubavno tajenje našeg Gjora i Šiška. Pjesnici sami nazivlju take pjesmice knjigama ili listovima. Evo jedne take poslanice u cijelosti:

Knjižice*), nut podji, hrlo se odpravi
k onojzi gospodji**), drago ju pozdravi
ter joj rec' od mene: bog me ti tvoj sluga
srdačcem zlje vene od gorcieh jur tuga.
Ne moj mnit, spomeni, tebi ja er pišu,
od gorke boljezni jer veomi uzdišu.
Ako ćeš moj brajo, da s tobom govoru,
na mjesto jur drugo u momu jur dvoru:
na drugo jur misto, moj venče neka znaš,
ne ću doć za ništo, er ljubim tvoju čas.
To li mi sunačce toj***) ne ćeš dopustit,
moje će srdačce tvu ljubav odpustit;
li me će s boljezni svekolikom biti toj,
ćjeć vel'je ljubezni, ku t' hoće razum moj.
Jer skoro jur hoće povehnut me lice
od smrtne nesrjeće za tobom djklice;
za toj mi tva rados tuj milos dopusti,
ako ne ć' da mlados moju smrt opusti.

---

*) Dr. V. Jagić, koji je priredio za štampu pjesme Držićeve i Minčetićeve, teškom mukom — često samo nagadjajući — odijeli pjesme jednoga od pjesama drugoga, a mnogo toga ostavi neopredijeljena. Taka je i ova poslanica.

**) Dubrovačkim pjesmicima znači gospodja ono, što se danas u boljim krugovima svuda općenito zove dama (od franc. dame). Najobičnije znači gospodja isto što draga. Taka općenita riječ jest i vila.

***) toj = to. Počam od XIV. vrlo često prianja uz konac zaimena glas i—j: toj, ovoj, tomuj, ovomuj itd. Tako su postali danas obični oblici: ovaj itd. Taj pojav prianjanja glasa j uz kraj i početak riječi držim da se dade svesti u savez sa zakonima o zijevu u hrvatskom jeziku. Glas j proizveo je silnih promjena u slovjenštini u opće, al najviše u hrvaštini, gdje je pomogao pomladiti organizam jezika. Od XIV—XVII. vijeka kolebaju glasovi hrvatski, kao što i forme. Medju ostalim dovoljno je pokazati glede j—ota na oblike tomuj—momu, er—jer, što dolaze u gornjoj pjesmici.

Digitized by Google

Er ti će žao bit, kad budem pomanjkat,
tomuj sam stanovit, da me ćeš uplakat.
I hoću ovi lis u ruke da se da,
e ima tuj kripos, gospodji od zvizda.
(Stari pisci hrv. II. p. 474).

Još ću spomenuti dvije take poslanice.

Š. Minčetić šilje prijatelju Stijepu (ko je to bio, ne bi znao reći) pjesmu, u kojoj ga sretnim nazivlje, jer mu se draga odazivlje, kličući:

Komu se pamet sva za rados ne stire,
Kada se draga dva viditi namire!
(Stari pisci hrv. II. p. 287).

Med pjesmama Gjora Držića ima jedna, gdje draga zaklinje svoga dragoga, da joj se čim brže vrati, jer joj nema bez njega života. Ako li ga tamo Kupido zadržaje, ona će ga kleti; ako li ga priječi nepovoljan vjetar, ona će zanj moliti boga Neptuna:

Čin' brajo da budeš k meni doć tutako,
zač cvietak ne more ne biti, što necti *):
tako za živjeti**) bez tvoje lieposti.
(St. p. hrv. p. 433).

Kako se već odavle vidi, Minčetić i Držić imadu posla samo s ljubavi (pod starost pjevaju svoju ljubav prema bogu i blaženoj djevici Mariji). Njihova poezija jest jedno more ljubavnih uzdisaja, koji ako su većinom dolazili iz dubine srca, uvijek ne će odgovarati realnim odnošajima. Tu imamo dakle ljubavne poslanice, koje nas donjekle opominju na Ovida, čije su heroide takodjer plodom fantazije.

---

*) ne cvate.

**) Često se kod nas čita, da su najstariji pjesnici hrvatski pisali čakavski. To valja u toliko ispraviti, da je jezgra bila čakavska, ali da već ima kod svih najstarijih pjesnika mnogo pojava štokavskih (i kod samog Marulića). Tomu će biti razlogom prevladjivanje štokavštine s jedne strane nekako instinktivno, a s druge strane seoba štokavaca k moru, što je veoma rano započelo. Već riječi: cvietak, što, živjeti, liepost, koje dolaze u gornja tri stiha, pokazuju provalu štokavštine.

Digitized by Google

3. Od Mavra Vetranića (1482—1576.), koga s velikim poštovanjem spominju svi njegovi suvremenici (a u istinu i jest jedan od najvažnijih pjesnika hrvatskih XVI. vijeka), ne ima mnogo poslanica. Kako je on mnogo općio s hrvatskim pjesnicima svoga vremena, nedvojbeno je, da je on više poslanica napisao, nego li ih je do nas došlo.

Amo ide u prvom redu lijepa poslanica vlasteostvu hvarskomu (Stari pisci hrvatski III. p. 205—208).

Poslanica ova počinje:

Kaludjer dum Mavar*) mir božji posila
vlastelom u grad Hvar sviem srcem iz tila;
er se toj posila s velikom ljuvezni,
od draga do mila pojući u pjesni.
A ka je draža stvar na svietu ovomu
ner srce dat na dar prijatelju dragomu!

Dalje slavi razum Hvarana:

najliše**) gdje tako vriedno se vladate
i u vrieme u svako pjesance skladate.
A pjesni prislatke, koje se tuj plode,
s tolikom sladosti, ku mnoziem na svieti
ni mojoj slabosti nie dano izrieti.
Kastalja prislatka er pri vas izvira,
gdi se slados rajska u pjesni razbira.
Ter gdje se taj čuje u Hvaru rajska slas,
velmi se raduje slovinjski kotar vas,
i ostale države našega jezika
u Hvaru sve prave da je vriednos velika.

Dalje hvali Vetranić pjesnike hvarske, a na pose spominje Petra Hektorovića i Jeronima Brtučevića, ali ne hvali Hvarane samo radi poezije, već i radi velikoga znanja. Poslanicu svoju završava Vetranić:

*) pod imenom dum Mavar obično je poznat Vetranić u cijelom XVI. vijeku — znak njegove popularnosti.

**) osobito.

Digitized by Google

Tiem dragi Hvaru moj, ti s božjom milosti
napreduj i nastoj na mudre vriednosti;
ne drugo za sada, za sada ne drugo,
ner da vas bog vlada i shrani u dugo.
I ovi lis primite za milos i ljubav,
i svi mi prostite, ako vam niesam prav;
s moje dobre volje nu nije lipsalo *),
da se piše bolje ner se je pisalo.
Nu mojoj ufanci drum zaprie slaba moć,
da ovojzi pjesanci nije moć na vrh doć;
ter se ovdi ustavih priz volju zlovoljno,
er vas ne proslavih kako je dostojno,
er sam kripos moju od pjesni izgubio,
er veće ne poju, kako sam prie pio;
za-č staros skončava po naravnoj ćudi
i jakos od lava i kriepos od ljudi.
Taj me trud priteže, da i moja pjesan
slaje vam ne piše, ner vam sam obvezan;
za-č bo ste i vi mene s knjigami zbrajali,
u pjesni medene, koje ste skladali,
ter da vam ne odslužu, kako bi razlog htio,
grieh bi mi na dušu i priekor velik bio.

Ova poslanica u glavnom karakteriše sve poslanice XVI. vijeka. U prvom redu javlja nam se tu prijateljski savez med književnicima hrvatskim iz Dubrovnika i ostale Dalmacije. Taj vez prijateljstva jest najidejalniji, najsrdačniji. Možete li to ljepše izraziti, nego li je to učinio dični „dum Mavar“ stihovima:

A ka je draža stvar na svietu ovomu
ner srce dat na dar prijatelju dragomu!

Na dalje ističe se ovdje neobično štovanje znanosti i umjetnosti, osobito pjesničtva. Ovdje se dalje javlja svijest narodna: Vetranić slavi Hvarane, jer hrvatski pjevaju, te im „velmi se raduje slovinjski kotar vas — i ostale države našega

*) lipsati = nestajati, pomanjkati. Vuk u svome rječniku tumači lipsati sa morior.

Digitized by Google

jezika.“ Eto već ovdje nalazimo i ime slovinsko uz hrvatsko — oba se izmjenice rabe u XVI. vijeku. Očevidno već Vetraniću ime slovinsko znači sav slovjenski svijet.*)

Slava hvarskih pjesnika siže do neba — Vetranić ćuti se s toga slabim, da u svojoj pjesmi dostojno pohvali Hvarane. To pretjerano hvalisanje traje cijeloga XVI. vijeka — osobita crta poslanica.

Prijateljstvo, svijest književna i narodna, napokon medjusobno hvalisanje, jesu žice istih gusala, kojima zvone sve poslanice toga vremena.

Još ću ovdje spomenuti Vetranićevu „pjesancu Marinu Držiću u pomoć“ (Stari pisci hrv. IV., p, 208), Kako je poznato, Marin Držić, inače jedan od najoriginalnijih pjesnika dubrovačkih XVI. vijeka, napisao je i duhovno prikazanje „posvetište Abrahamovo“, koje nije nego preradjeno Vetranićevo prikazanje istoga imena. Tu je dakle Držić počinio mali književni plagiat. Radi toga digla se silna graja proti njemu u Dubrovniku. Vetranić, plemenita duša, ipak usta da obrani svoga učenika, te dovikuje u gornjoj pjesmi Dubrovčanima, da ne nanose krivice Držiću:

Ki pjesance rajske poje
pred polačom od gospode,
meju vami tamo stoje,
svi razumni gdi prihode,
a nikoga ne podkrada,
razmi svoju svies lomeći
te gizdave pjesni sklada,
bez pokojna sanka bdeći.
I kad hoće trudan spati,

*) Miklošić drži, da ime Slovên ne pripada nego jednomu plemenu slovjenskomu. Ja ne mogu vjerovati tomu, te ću kušati u svojem djelu o hrvatskoj protestantskoj literaturi XVI. vijeka pokazati, da se tome protivi prošlost hrvatske literature, gdje je to ime od prvoga početka sa svijem domaće. Poslije pâda Srbije i Bosne bila je razdrobljena i Hrvatska. Hrvati iz Dalmacije i Dubrovnika učahu u Italiji, gdje se sastajahu i sa ostalim Slovjenima; Dubrovčani trgovahu po cijelom balkanskom poluotoku, dospijevajući do granica poljskih i ruskih. Tako se je mogla lako roditi misao sveslovjenska u vrijeme razdrobljenosti našega naroda, a grozne poplave turske, kada je naš narod stao izgledati svoj spâs, a propast Turaka, od Poljske i Ruske.

Digitized by Google

ne ima mira ni pokoja,
za-č ga tudjer počne zvati
elikonska muža svoja,
ka ga krmi, ka ga vlada,
ka mu kaže drumak pravi,
da s razlogom pjesni sklada
kako vila u dubravi.

Tako nastavlja dalje Vetranić, slaveći pjesnika Držića, čije su pjesme „dostojne svake vlave," te po njem dobiva Dubrovnik „vječnu hvalu"; napokon poziva svu dubrovačku mladost, neka štuje Marina, a ne griješi „koreći ga prava."

Služi samo na čast starcu Vetraniću, što je uzeo u obranu mladoga Marina, upoznavši u njem darovita pjesnika. Bombastične hvale Vetranićeve nijesu nego biljeg svoga vremena.

4. Od Nikole Jere Dimitrovića (rodio se je početkom XVI. vijeka) sačuvaše nam se 4 poslanice, koje je poslao Nikoli Nalješkoviću, svomu rodjaku, s kojim prijateljevaše najsrdačnije.

1. Dimitrovićeva „knjiga" (Stari pisci hrv. V., p. 97—98) jest odgovor na neku Nalješkovićevu poslanicu. Drugi već dan, piše D., što je primio od N—ća lis, al je u neprilici, kako da mu odgovori, njemu koga drži svojom „dikom i naučiteljem." Da mogu vidjeti Orfej, Pindar, Tibul, Properc, Alcej, Ovid, Katul i Virgil, kako su Nalješkovićeve pjesme slavne na svijetu, svi bi mu se do zemlje poklonili!

„A po tom što slaviš u lisku mene ti
i vrhu svieh praviš spjevalac na svieti
jezika našega, i da me još muze
parnaske cjeć toga sve dvore i služe:
znam, da si na toj bil ganut od ljubavi,
ku mi si viek nosil, prijatelj jak pravi."

Sada opet D—ć čini komplimenat N—ću:

„za-č pjesni tolike prosul si na saj*) svit,
kiem nije prilike nigdar bil' nit će bit,
rad kih će vas vik, i toj sam stanovit

*) ovaj.

Digitized by Google

meu sviem naš jezik zamierno svud slovit.
Tiem dake dostojiš, da tebe svak slavi
i vrh svih da stojiš u vencu na glavi. itd.

Nalješković zove Dimitrovića prvim pjesnikom hrvatskim, većim od istoga Vergila; al mu ovaj ne ostaje dužan hvale, pak mu veli, da će naš jezik uvijek sloviti sa njegovih pjesama. Taj akord ne popušta svega vijeka, obuhvatajući sve suvremenike.

Drugu poslanicu odpravi Dimitrović Nalješkoviću: „s groznicom na pola na 20. septembra 1546.“

Ovdje se D—ć ispričava N—ću, što mu već dugo nije poslao ni jednog versa, ali tome je kriv pjesnik Mato*) želeći mu oba zajedno pisati. Mato odputova medjutim u Budim, a on se evo nalazi u Stolnom Biogradu (Alba Reale), gdje ga je napala groznica, koju živo opisuje u makaronskom jeziku. Kada ga groznica mine, ostavi mu ipak „ognjene plame svoje.“ Snatreći obidje on tada sav svijet, te se znade naći s Dimitrovićem i s dobrim Matielom na gori parnaskoj, gdje pod jelom zajedno pjesme pjevaju.

Željno isčekujući odgovor, pita ga:

„E del vostro stato vazel bih ja znati
kako s' mantegnato i giorni passati; **)
što li ti je od uha, u kom ti paraše
da zuči sto muha ter mir ne imaše.“

Poslanica završava:

„Drugo ti riet ne vim, me commendo vobis;
Da je se izbavim, orate pro nobis.“

Ispričavanje D—ćevo, što nije N—ću dugo poslao ni jednog versa, pokazuje jasno običaj onoga vremena, da pjesnici dopisuju u stihovima. Mješavina jezika ove poslanice nije ništa neobična, jer je govor dubrovački i danas natrušen riječima talijanskim. Pjesnici dubrovački klonili su se talijanizma, ali su im razložno ustupali mjesta u komediji i šaljivim pjesmama. Toga ima osobito kod Nalješkovića i Marina Držića. A spomenuta poslanica D—ćeva jest šaljive vrste.

*) Po opasci u akad. izdanju p. 98, mogao bi to biti ili pjesnik Beneša ili Bobalić.

**) Rado bi znao štogod o vašem stanju, kako si prošao prošlih dana.

Digitized by Google

Treću „knjigu“ (Stari pisci hrv. V., p. 100–104) pisa D—ć iz Aleksandrije g. 1553. Tu opisuje pjesnik vrlo živo zemlju egipatsku i život tamošnji. Zemlja je to bogata, sve je vrlo jeftino. Ljudi idu svi bez gaća (hlača), a crni su kao „havjar.“ U toj zemlji čovjek se vrlo lako obogati; tu stekoše Mlečani najviše blaga — samo Dubrovčani za to ne haju te dobitak drugima prepuštaju. Al je to kraj vrlo nezdrav.

I u ovoj poslanici spominje D—ć pjesnika Matu, čiji će glas uvijek živjeti, jer su mu pjesme ljepše od onih, što ih pjevaše Arion plivajući na ribi!

U 4. poslanici (St. p. hrv. V., p. 104—105) zahvaljuje se D—ć N—ću, što ga je neobično pohvalio radi prijevoda „pjesni pokornieh.“ Ako li ima šta dobra u tome poslu, biće to od „zgar,“ jer se D—ć drži za griješnika. — Dimitrović bio je iz gradjanske, neplemićke obitelji. Bavio se je trgovinom, te je mnogo putovao po svijetu. Pak eto kao trgovac bavi se knjigom hrvatskom,*) gradeći i u tudjini pjesme hrvatske! S tim se pojavom susrećemo u cijeloj dubrovačkoj književnosti. Dubrovnik je već evo u XVI. vijeku dopro do tolike općenite uljudjenosti, da je sve gradjanstvo njegovalo nauke, osobito pjesničtvo. Tu se u prvom redu ističe trgovački stališ kao i u Italiji.

5. Od nijednog pjesnika hrvatskog XVI. vijeka nije se sačuvalo toliko poslanica, koliko od Nikole Nalješkovića (umro 1587). Ima ih skoro 40. Od ovih namijenjeno je: Hvaranima Hektoroviću 6, Gj. Parožiću 1, H. Brtučeviću 1; Korčulaninu I. Vidali-u 1; napokon Dubrovčanima Vetraniću 3, Vlahu Vodopiću 2, Dimitroviću 2, Nikši Andretiću 5 itd. Tu imamo dakle dopisivanje med Hvarom, Korčulom i Dubrovnikom! Te su poslanice tiskane u V. knjizi „Starih pisaca hrvatskih“ (Zagreb 1873.) na str. 297—343.

Ovdje ćemo se obazrijeti na glavnije i zanimivije, i to onim redom, kako su tiskane u akademičkom izdanju. Prve poslanice nijesu nego ljubavne jadikovke.

Poslanica 4. poslana bje Mavru Čavčiću (Vetraniću).

*) Mavro Vetranić ispjeva mu krasnu „nadgrobnicu,“ jer je proslavio vas slovinski jezik te mora svako na njegovu grobu reći: „blažen bil ovi grob u vike — koji je priklopil u jedno sve dike“ (St. p. hrv. V. p. 105).

Digitized by Google

„Ovi lis u ruke onomu da se dâ,
Kî pozna odluke od nebes i zvizda.“

Kako je jadovan od velike boljezni (ljubavi), jedva može i pisati, te traži od Vetranića da mu poda u nevolji razgovora i da se moli za-nj bogu. Na to slavi Vetranića kao najvećeg hrvatskog pjesnika:

„poznavši da viku spievalac pod nebi
u našem jeziku kako si ti ne bi
— — — — —
Za-č nigdar izrieti ni doseć ne bih ja
mogao pameti, kripostju koja t' sja;
ne tebi samomu ni tvojoj družini,
ni rodu još tvomu er tu čas učini;
nu još vas ovi grad i svu mu državu
postavi oče sad u vječnu ti slavu.“

(Stari p. hrv. V., p. 299—301).

Pjesnici ovoga vremena ne štede tamjana, kad hoće da jedan drugoga pohvale; al Vetranića svi svremenici smatraju nekako svojom glavom. To neobično štovanje Vetranića poticati će i otud, što je on bio dobom najstariji te su ga mladji pjesnici štovali tako rekuć djetinjim pietetom. Makar da je njegov zadnji životopisac vrlo površan (Stari pisci hrv. IV.) opet Vetranićeva djela pokazuju da je to bila blaga, plemenita, pobožna narav, kakova se znade kriti pod popovskom mantijom.

Vetranić, živući veći dio svog dugog vijeka u samoći, bavljaše se osim pjesničtva i strogim naukama, tako i zvijezdoznanstvom. To pokazuje i gornja poslanica Nalješkovićeva, gdje medju ostalim veli o Vetraniću: „kî pozna odluke od nebes i zvizda.“ Kako je poznato, bavio se je i sâm Nalješković matematikom i zvijezdarstvom, te je bio s te strane osobito štovan i na apeninskom poluotoku.

Povod svemu tome lako je naći u susjednoj Italiji, gdje su crpili svoje znanje sinovi hrvatskih obala, slijedeći u nauci i književnosti stope svojih učitelja. XVI. vijek pozna u Italiji obožavanje umjetnosti i pozitivne znanosti. U književnosti zavlada formalizam, obožavanje lijepe forme — umjetnost; a u nauci pozitivnost i real-

Digitized by Google

nost — početak novoga a svršetak srednjega vijeka. Svemu tome ima odjeke i u Dubrovniku.

U 8. poslanici (St. p. hrv. V., p. 306), koju je poslao N—ć „ocu ministru fra Bjažu Cinculoviću," ne može dovoljno izreći vrlina Cinculovićevih, koji je radi boga ostavio svjetsko blago:

„i što je čovjeku najdraže, slobodu,
„za kû se sad sieku po svietu i bodu.

Vjerojatno je, da ovdje Nalješković misli i na slobodu političku i individualnu, koju čovjek ponješto gubi, posvetiv se bogu. Lako da je tu misao izrekao Nalješković i pogledom na tadanji vjerski pokret u Njemačkoj, kojeg Italija ne pozna, jer je bila tada svijest talijanskog naroda prazna. Glede vjere vlada tu indiferentizam, a ja bi rekao, da nije bilo mnogo drukčije ni u tadanjoj Dalmaciji i Dubrovniku. Inače nije lako shvatiti pojava, da u literaturi slobodnih Dubrovčana jedva ima i spomena o onom znamenitom pokretu protestantskom, koji je u XV. i XVI. v. potresao većim dijelom Europe.

U 9. poslanici (o. c. pg. 307—308) moli N—ć „otca d. Mavra Čavčića," da mu pokaže onu pjesmu, za koju je dočuo, da ju je upravio na Hektorovića u Hvar. Tom prigodom uvjerava ga N—ć, kako se sretnim scijeni, kad štogod njegova čita, a sada nada se, da će mu i to pomoći: „da što tuga odloži od srdačca" (ta ljubavna bol živo se ističe u većem dijelu N—ćevih poslanica).

Poslanica 14. (o. c. pg. 310) upravljena je na Nikolu Jerka Dimitrovića. Sad se može Dubrovnik sretnim zvati, jer „takoga spievaoca u našem jeziku ne bi more bit vieku." Rad svojih „ljuvenih pjesni" vrijedan je Dimitrović krune neuvehle:

„Jer mudri Katulo nie tač u pjesni
ni slatki Tibulo spievao ljuvezni,
ter vile gizdave, Dmitriću Nikola,
od ove dubrave*) kadgodi u kola

*) Dubrovački pjesnici vrlo rado zovu svoj zavičaj dubravom, hoteći time očevidno pokazati na etimologiju riječi Dubrovnik.

Digitized by Google

igraju i tance, i ne ć' ih čut' da poju
ni jedne pjesance nego li sve tvoju;
i za toj svaki čas o inom spomenu
ne čine neg od vas i vašem imenu;
a što su ljuveni gospodjam kad poju,
čuti ih drugu ni pjesancu neg tvoju;
ter vele, Orfeo, ki bješe rad žene
na milos priveo tej boge pakljene,
nigdare da ni on tač slatko ne spiva
ni slavni Arion na ribi kad pliva."

Odavle sa svim očito proizlazi, da je Dimitrović u prvoj mladosti pjevao ljuvene pjesme, ali se ne sačuvaše. Zanimivo je, što ovdje nalazimo o pjevanju. N. veli ovdje, da vile, igrajući kolo, pjevaju samo Dimitrovićeve pjesme; a jednako da i „ljuveni" pjevaju svojim „gospodjam" samo njegove pjesme. Tu ne može Nalješković drugo misliti, van muzikalno izvodjenje. Dubrovčani su dakle pjesme i skladali u muziku. Vrijedno bi bilo, da n. pr. naš Kuhač prouči to pitanje, kao što je učinio sa Hektorovićevim notama. Da ne ima pouzdanog svjedoka Hektorovića, ima drugih vijesti, koje pokazuju, da su se u ovo vrijeme hrvatske pjesme i uglasbljivale. Dalmacija i Dubrovnik nadjoše i u tom uzore u Italiji, gdje je u XVI. vijeku prevladala muzikalna strana poezije*) te se je iz pastirske igre vremenom razvila današnja opera.

Poslanica 16. (o. c. pg, 312—320) nosi naslov: „Petru Hektoroviću vlastelinu hvarskomu."

Knjige, što jih je Cicero napisao svomu sinu, a i drugi mudraci govore, da se ljudi razlikuju od zvijeri samo „pameti i razlogom." Al ima i ljudi, koji su slični živini. To je htio N—ć samo za to reći, da tim više istakne H—ća:

---

*) I u samu komediju ulazila je muzika. De Sanctis veli: „Accompagnamento alla commedia era la musica, e intermezzi o intromesse erano le moresche, balli mimici. Le decorazioni magnifiche. — L'Italia si vagheggiava colà in tutta la pompa delle sue arti, architettura, scultura, pittura. Musiche bizzarre, tutte nascoste e in diversi luoghi." Storia della lett. ital. III. ed. vol. II. pg. 99.

Digitized by Google

„ne samo jezik naš i šnjime latinski
izvrsno er ti znaš, nu oni još rimski,
u kome se kriposti razlike nadhode,
najliše u pjesan izvrsno složiti
ne samo ljuvezan, ma što hoć' umiješ ti.

Radi toga će ga Nalješković štovati do smrti.

„za što si ti slava našega jezika
i u svem čas prava i kruna i dika
najliše rad pjesni, koje mi otac naš
dum Mavar ove dni za milos kaza dvaš
ne samo ke piše do njega milos tva,
nu jošte do Miše*) ka pisa ona sva
u pjesni složena, er scienim do danas
rodila nie žena spievalca kako vas!
i u toj da t' viku nie bil' prilika
u našem jeziku ni će bit' do vika."

Neki dan mišljaše na-nj N—ć, te mu se tom prigodom ukaza vila, ljepša od zvijezde danice. Ona mu reče: družba me moja sa Parnasa posla, da te onamo povedem. Na to ga vila uze za ruke te podje s njom na Parnas, kuda ne može doći niko bez pomoći vila. Tuj nadje jedne, koji brahu cvijeće, i druge, koji ga gažahu, što mu vila sve rastumači. Prošav dalje, sjedoše na nekom mjestu u hlad pod borom. Do mala zauji silan vihar te izčupa onaj bor. Vila mu to razjasni: ovaj bor valja da se postavi na ljepše mjesto. Tada ga ona uze za ruku i povede dalje. Ni ljetnji dan ne bi dovoljan bio, da opiše sve razlike voda, dublja i sjena, što je tu vidio.

Pod svakim dubom bijaše kladenac (zdenac), a o svakom dubu visjaše sto vijenaca, savitih od različitih hrastovih i bršljanovih grana. Šta to znači? upita pjesnik vilu, a ona mu odvrati, da će sve kašnje sâm doznati. Do mala opazi osobit dub te umoli vilu, da se podanj sjedu, jer da ne može od truda dalje. Ako li hoćeš da ovdje odpočineš, reče mu vila, ne ćeš se napiti vode iz slatkoga kladenca „kî čini svakoga do suda živjeti;" ali pošto ne može dalje, veseli ju, što je i dotle došao, jer će mu i ovako biti život nješto produžen.

*) Pjesnik hvarski Miša Pelegrinović.

Digitized by Google

Pod dubom bijaše voda tako slatka, kakove još do tada okusio nije. Niko još tuda hodao nije niti vode smutio; tu nema zime, već vječno proljeće.

Tek što odpočinuše časak, začuše divan glas pjesme. Upitana za to vila, odvrati: „od vaših to je glas svrh gore.“

Na to će pjesnik:

„Za boga vilo, rih, kako to bit' more?
viek rekal ne bih ja da su toj njih pjesni,
neg s nebes iz raja, tako se meni mni.
Tko su toj od naših? rad ti bih, rekoh, znat',
za-č bi se vrhu svieh blaženi mogli zvat'.
Tuj ona gospoja: ne mogu t', reče, već
misao morit' ja, sve ti ću pravo reć'.
Petre je s dum Mavrom i Dmitrić Nikola
Krunjeni laurom igraju u kola
i pjesni razlike s mužami spievaju,
kroz koje u vike živjeti imaju;
ter im su za slavu te muže savile
po krunu, na glavu ke im su stavile:
Mavru Uranija ljepšu neg od ruža,
a Petri Talija, Nikoli Klio muža.“

Nalješković htio ih je tada vidjeti ne manje željno, nego li želi ljeti jelen na vodu doći. Tada mu vila dade pero i bijel list te reče: „piši što bi ti hotio, a tuj ne uzdiši.“ Na to uteče vila kano vihar. Pjesnik ostade tu samac bez vile kano putnik, koga provodič ostavi u tudjem, ne znanom kraju.

U to se probudi.

Veleći pjesnik, da je najprije pisao dum Mavru, za tim Nikoli, ispričava se, što njemu zadnjemu piše, čiji on sluga želi uvijek biti, jer takova pjesnika ne će nikada biti „u našem jeziku.“

Poslanicu završava:

„Ovo ti Nikola piše Nalješkovič,
ki velmi od tola vidjet' vas želi prić.“

Ova poslanica bila bi daleko bolja, nego jeste, da nije tako dugačka (broji 284 stiha). Zamisao jest nježna, ali izvedba nije uvijek plastična. I ova poslanica pokazuje, da su bili tadanji pje-

Digitized by Google

snici vrstni poznavatelji mitologije i literature grčko-rimske. Odavle se vidi takodjer, da onodobni pjesnici nijesu pjevali samo za zabavu, već su u istinu težili i za pjesničkom slavom, koja će ih učiniti besmrtnima. Takav pjesnički triumvirat jest po Nalješkoviću: Hektorović, Dimitrović i Vetranić.

Riječi: „najliše (osobito) u pjesni izvrsno složiti ne samo ljuvezan, ma što hoć umiješ ti“ svjedočanstvom su, ja bih rekao, da je Hektorović pjevao (dakako u mladosti) i ljuvene pjesme.

Kako je više djela Hektorovićevih propalo (medju ostalim prijevod Ovidijevog „de remedio amoris“), biće tako propale i njegove ljubavne pjesme.

Poslanica 19. poslana bje Dimitroviću (o. c., p. 321-322). Ovdje slavi N—ć prijatelja Dimitrovića radi prijevoda Davidovih psalama, veleći mu: „novi naš Davide.“ Tako visoko, veli N—ć, ne bi se mogao uspeti umrli čovjek bez duha svetoga:

„jer tvoj glas toliko visoko podviže,
da veće, moj Niko, nie kud ni više.“

Većih komplimenata nije si lako pomisliti.

U poslanici 20. (o. c. p. 322-325), koju posla „vrhu svieh dragomu Agustinu (biće to neki rodjak) u Bnecieh,“ pripovijeda Nalješković razne jade, koji ga u životu progone. Medju ostalim tuži, što nema u okolini svojoj ni jednog vjernog prijatelja. Izuzev oduševljenje pjesnikovo za pjesničtvo, poslanice njegove pune su melankolije — odjeka njegove nesretne ljubavi, nesretna braka i neuspjeha u trgovini.

U 23. poslanici (o. c. p. 328—329.) javlja Nalješković Hektoroviću smrt pjesnika N. Dimitrovića, koji je umro u Kandiji.

„Pravo bi jaoh danas, moj Petre, da s nami
spievalac narod vas procvili suzami,
prika smrt po koli ne ima milosti
našemu Nikoli Dmitriću da prosti,

Digitized by Google

ni da ga počeka, d'o koli bude daj
uživjet pô vieka ljuskoga na svit saj—"

pak da je bar umro u domovini svojoj, al morade umrijeti u tudjoj zemlji, daleko od svojih dragih. . . . Kada pomisli na Dimitrovićeve vrline, čudno mu se čini, kako je bog dao smrti toliku moć; al hvala bogu, smrt nema vlasti da satare i pjesnikov glas i „pjesni razlike, koje su bez broja — kiem nigdar prilike do danas ne čuh ja." U ostalom na zemlji nije stan ljudima. I Platona i Omera pokosila je smrt:

„neg samo dobar glas satrti ne može,
jer joj tuj niesi vlas dopustil ti bože.
Za što sve što niče, opet se sve stara;
što raste, poniče i brieme sve shara" —

samo glas je na zemlji neumrl, ostalo sve je „minuće."

Nama, veli Hektoroviću, ne preostaje drugo, van moliti boga, da Dimitrovića „u vječne svjetlosti" primi;

„navlašto jer i mi do malo jošte dan
imamo poći svi u vječni, Petre, stan."

Ovo je jedna od najdražestnijih poslanica Nalješkovićevih. Možete li šta nježnijega pomisliti: pjesniku javlja pjesnik smrt trećega prijatelja — pjesnika, dodajući: tijelo jest umrlo, al glas jest neumrl! Ova, a i druge poslanice, odišu melankolijom prolaznosti svijeta, koju unese kršćanstvo već u sredovječnu poeziju.

Sav spjevalac narod morao bi proplakati na grobu Dimitrovićevu. Koli je krasno N—ć sa te dvije riječi karakterisao svoj narod!

U 71. godini posjeti Hektorović sa Hvara g. 1557. grad Dubrovnik, da se upozna lično sa tamošnjim književnicima, s kojima od prije dopisivaše. Na to su ga sami Dubrovčani nukali, osobito Naljeković, kako se vidi iz stihova napomenutih prije iz 16. poslanice: „ki velmi od tola vidjet' vas želi prić" (pisano

Digitized by Google

1540. godine!) U Dubrovniku bje Hektorović sjajno dočekan, odsjedši kod pjesnika Nalješkovića.*)

Iza Hektorovićeva povratka posla mu Nalješković poslanicu (24. u akad. izdanju. o. c. p. 329), u kojoj mu se na pose zahvaljuje na posjetu. Niko se na svijetu ne može zadovoljnim zvati, počimlje N—ć, jer kad srce ljudsko postigne što je željelo, nezasitno opet traži nješta nova. I on je odavna želio vidjeti slavnoga Hektorovića, pak mu se u istinu „zamirna stvar zgodi" te ga je H—ć posjetio. Tada je on kliknuo: „kamo se tko veli da na sviet — na ovi nitko se ne može miran riet?" Ali ta sreća njegova bijaše kratkokrajna, te on osta iza odlaska Hektorovićeva: „kako slip bez sunče milosti." Tada je opet morao kliknuti: „pravo govore, da nitko na svit saj miran bit' ne more."

Kad na to pomišlja, pero mu izpada iz ruke. Na koncu moli Hektorovića, da njega i prijatelje kadkada izvijesti o svom zdravlju.

I tu se javlja elegičan ton o nestalnosti ljudske sreće — zvuci, koji živo zvone i kod Gundulića. Tim glasovima valja, kako već rekoh, tražiti vrelo u kršćanskoj misli: o prolaznosti ovoga, a stalnosti drugoga svijeta. Kod Nalješkovića ta elegična žica jest mnogo življa i za to, što su njegove privatne okolnosti take bile. On je živio za pjesničtvo i znanost, a kako je poznato, bio je i u Italiji na glasu kao matematik.

Gornja poslanica jest lijepa elegija, koja s druge strane u prekrasnoj slici prikazuje srdačne odnošaje onodobnih književnika hrvatskih.

---

*) Akademik Ljubić veli (Stari pisci hrv. VI. p. VI.), da je tom prigodom Hektorović općio u Dubrovniku sa Dimitrovićem i Vetranićem, te se poziva na Hektorovićevu poslanicu, koju je ovaj upravio Nalješkoviću (Stari pisci hrv. VI. p. 69). Pošto je Hektorović posjetio Dubrovnik g. 1557., a njegova poslanica potiče iz god. 1541., to je ova tvrdnja neosnovana, u koliko se bar tiče toga dokaza.

U ostalom lako da nije već g. 1557. niti živio Dimitrović. Tako sluti Jagić (Stari pisci hrv. V. p. 1.) da je možda umro g. 1553.; kada je pisao Nalješkoviću poslanicu iz Aleksandrije. Ljubić u Ogledalu II. pag. 378., veli, da se D—ć rodio god. 1493. ili po nekima god. 1510. Ako li je prva godina istinita, onda nije sjegurno, a ako je druga, onda nije vjerojatno živio g. 1557., jer Nalješković javljajući Hektoroviću njegovu smrt, tuži se na nju: „ni da ga počeka, do koli bude daj — uživjet' po vieka ljuskoga na svit saj — (Stari pisci V. p. 328). Dakle Dimitrović je umro, ne imajući jošte ni 50 godina.

Digitized by Google

U 27. poslanici, što ju posla Nalješković „vlasteličiću hvarskomu“ Gjivanu Parožiću (o. c. p. 332), hvali Parožićevu „Vlahinju,“ koja mu bje poslana te drži, da ju je „Jegjupka“ rodila.

U 28. poslanici (o. c. p. 333—334) Hortenziju Brtučeviću, vlastelinu hvarskomu, zahvaljuje se N—ć, što ga je ovaj usrećio pisamcem dražim od svakog blaga:

„Hortense pošteni, slavo svih Hrvata,
pravo ti zlameni ime trak od zlata;
mnogo je vrjemena budući čuo ja
glas tvoga imena, po svitu ki nam sja;
vazda sam želio moleći ja boga
da bi me stavio u milosti takoga.“

Na koncu moli Brtučevića, da preda pismo Hektoroviću i da ga lijepo pozdravi.

Poslanica 29. namienjena je „guti gospodina Petra Hektorovića“ (o. c. p. 334).

Nalješković proklinje gutu*), koja mori Hektorovića:

„ . . . . čovika, koji je kruna, čas
i slava i dika po svitu od svih nas,
buduć on zlamen istočnieh od gora
zvati se drag kamen jakoga Hektora.“

Guta ipak ne će uništiti Hektorovića, jer će njegov glas do vijeka živjeti. N—ć više ćuti muke, koje su Hektoroviću oduzele i noge i ruke:

„koje su tolike pjesni nam pisale,
„kiem niesu prilike do danas postale.

Radi toga zaklinje gutu:

„Molim te togaj rad, ne moj, svi Hrvati
„da na te plaču sad, hotjej ga parjati.**)

---

*) Jambrešić i Belostenec u svojim rječnicima tumače riječ guta = apoplexia, der Schlag.

**) Šteditи.

Digitized by Google

Zanimiva je 30. poslanica Ivanu Vidali-u (o. c. p. 335), vlastelinu krkarskomu (korčulskomu.)

„Slavni moj Vidali, prem te bog onada
dostojno pohvali, kad vam toj ime dâ,
koliko da reče: jer tvoje pameti
bit' će vid daleče vrhu svih na svieti.
Pamet za-č tvoje vid dali providi
kriposno sve što je s načinom ter slidi.
Tim narod Hrvata vapije i viče
da s' kruna od zlata, kojom se svi diče.
Gospoda slavna pak bnetačka gdi čuju
da tebe hvali svak, ljube te i čtuju.
Krkar se grad vami diči jak nevista
imavši drag kami srid zlata pričista.
A liepi Dubrovnik sa svu te moć slavi:
ovi je blažen vik cić tebe svak pravi."

I Hvar i Zadar i Šibenik i Spljet i Kotor — svi su puni slave Vidalieve. Nalješković žali, što ne može izreći ni stoti dio vrlina Vidalievih, ćuteći svoju slaboću te ne zna gdje da počme, a gdje da svrši . . .

Nalješković evo ne pozna u svojim pohvalama van najveću savršenost kod svakoga prijatelja: njemu je svaki najumniji i najglasovitiji te se ćuti preslabim, da to izreče.

Poslanica 31. jest odgovor Dinku Ranjini (o. c. p. 336).

Hvaleći Ranjini na pismu, slavi ga Nalješković kano pjesnika ljubavi:

„Kriposti er tvoje meu sve ljuvene
činiše da stoje od tebe spomene
bez broja cić pjesni, koje si složio
vrh tvoje ljuvezni, od ke si čâs bio.
Cić toga svak pravi: svi ki ste ranjeni
od gore ljubavi, tecite k Ranjini." itd.

Napokon veli N—ć da pjesmama Ranjine nema jednakih na svijetu.

Digitized by Google

U 35. poslanici slavi N—ć vrline D. Ranjine (p. 339). Značajna je za onodobni Dubrovnik misao, koja se ovdje izriče, da je bolje biti robom krijeposti, nego li novca.

Prema tome završava:

Toj ti me si razumio
moj prislavni gospodine,
ki si vazda slavan bio
rad kriposti i istine.

Poslanica 36.: „gospodinu Petru Hektoroviću, vlastelinu hvarskomu Nikola Stjepka Nalješkovića piše vrhu njih starosti“ (o. c. p. 340—343).

U ovoj lijepoj elegično-šaljivoj poslanici prikazuje Naljeković jade čovjeka u starosti, proti kojoj ne ima lijeka, hoteći time utješiti starca Hektorovića. Čovjek odoljevši svima nepogodama ovog svijeta, starosti nije kadar odoljeti. Ne bi još bila tako zla, kad bi bez boli čovjeka skončala, ali ona ga najprije privede na ništa, te čovjek sâm sebi omrzne.

U starosti izgubi čovjek pamet te postaje sličan živini. Starca svijet ruglu izvrgava; ne vidi, ne čuje, koža mu postane opora, zub mu za zubom ispada bez zubara, ogrbavi:

„Smrt zove svaki dan, a ona neće doć',
želi ju u zaman, a lje mre dan i noć.
— — — — — — — — —
Dake se blaženi mogu svi ti rijeti,'
kojiem se prve dni prigodi umrieti,
za sve da svak žudi da bi se živjelo
ne gledav da trudi i duša i tielo.“

Još ću spomenuti, da je Naljeković namijenio 5 poslanica knezu dubrovačkom Nikši Andretiću, s kojim je vrlo intiman bio. — U 32. poslanici (p. 337) čestita mu, što je izabran knezom (1565.) i to „bez mita, dinara i blaga od svita.“

Taj Andretić mora da je bio znamenita ličnost svoga vremena, kada mu je isti Naljeković pesvetio slijedeću „nadgrobnicu“ (o. c. p. 344):

Digitized by Google

Plačite u suze svi ki ste spievali,
Pokli vam smrt uze, kiem se ste vi znali,
ki trude sve vaše i slavne ljuvezni
na jedno kupljaše složene u pjesni;
k tomuj pak od grada odkad je postao,
liepo t' je do sada sve zgode pisao;
zakone još k tomuj ispisa od grada,
u mjestu ovomuj po kieh se svak vlada.
Oto sad tuj leže, takoj ktje smrt prika,
Nikša, ki sviem bješe slava, čas i dika;
ki mnokrat knezova, ovdi sad počiva,
a duša njegova višnji raj uživa.

Prema tome bio je Andretić više puta knezom, sabirao je pjesnička djela, pisao je povjest dubrovačku i dao (spisao) nove zakone gradu. Kod Ljubića, Ogledalo II. p. 384. ne nalazim više o Andretiću van da je umro g. 1576.

Poslanice nam eto najljepše karakterišu Nalješkovića i njegov vijek. U to doba gotovo nije bilo čovjeka, koji je više općio s prosvijećenim ljudima, koliko on. Neka melankolija provire iz njegovih poslanica, al čelo njegovo vedri književan râd, na pose pjesničtvo. U zanosu pjesničkom postaje odviše bombastičan sa svojim pohvalama; svakoga pretjerano hvali. Ma da to hvalisanje prelazi svaku granicu, opet nema dvojbe, da je to mnogo koristilo u ono vrijeme. Hvaleći on tadanje pjesnike, potiče jih ujedno na življi râd.

Uz Vetranića on je tačka, oko koje se kretaše kolo tadanjih književnika hrvatskih. Ova dvojica živo pritegnuše pod zajednički stijeg i pjesnike hvarske i korčulske, koji su ne samo živo dopisivali s Dubrovnikom, nego su si — kako pokazuju poslanice — izmjenično šiljali svoje duševne plodove.

Pogledom na poslanice Nalješkovićeve oteo se je i zadnjem njegovom životopiscu (dr. Rački u Star. p. hrv. V. p. VIII.) radostan uzklik: „Zaista krasan primjer književna drugovanja!"

Još nješta zanimiva pokazuju ove poslanice:

Nalješković je poticao iz obične gradjanske obitelji, pak je

Digitized by Google

ipak najsrdačnije dopisivao sa najuglednijom vlastelom: Hektorovićem, Vidaliem, Brtučevićem, Vetranićem, Ranjinom, Andretićem itd. Kako da to protumačimo? Tadanji pokret prosvjetni ujedinio je sve stališe te izbrisao razlike stališa u književnosti. Gradjanstvo dubrovačko i ono u dalmatinskim gradovima bilo je u cjelokupnosti svojoj oduševljeno za prosvjetni napredak. Isti pojav nalazimo i u Italiji.*) Ta javan život Dubrovnika i dalm. gradova nije bio nego kopija života gradova talijanskih! —

U V. knjizi „Starih pisaca hrv." natiskano je nekoliko poslanica, što jih je dobio Nalješković od drugih. Evo glavnih.

6. Od Vlaha Vodopića, Dubrovčanina, sačuva se jedna poslanica (kako moja priručna književna vrela govore, taj se je jedini sastavak Vodopićev sačuvao) na Nikolu Nalješkovića (Stari pisci hrv. V. p. 346). U toj poslanici svjetuje Vodopić Nalješkoviću neka o svojoj ljubavi nikome ne kazuje ništa:

„er ovu rieč veli svak, koji je razuman,
da ljubav tko želi, ima bit potajan.
I Gjore gizdavi toj reče u pjesni,
koju on sastavi, kroz ljubav kad bjesni,
da ljubav tajati razum je najveći
i znat' se vladati kroz vilu goreći."

Zanimivo je, što Vodopić ovdje spominje i Gjoru Držića, a spominje ga uz Šiška Minčetića medju ostalim i Ranjina — znak da su njihovi proizvodi osobito rašireni bili.

7, Od pjesnika Marina Burešića (njegova književna ostavština natiskana je u XI. knjizi „Starih pisaca hrv.") ima jedna poslanica na Nalješkovića (Stari pisci hrv. V. p. 347).

Marin zahvaljuje Nalješkoviću, što mu je dao dobar savjet glede ljubavi, koja ga mori, moleći ga ujedno za odgovor, koji će mu biti razgovorom u nevolji:

---

*) Za Firenzu XV. vijeka veli čuveni talijanski literarni istorik De Sanctis: „Ivi una classe colta nettamente distinta non era, e popolo grasso e popolo minuto erano ancora il popolo, con una comune fisonomia" (Storia della Letteratura Italiana di Francesco De Sanctis. III. edizione. vol. I. Napoli 1879. pag. 371). To vrijedi po prilici i za Dubrovnik u vrijeme Nalješkovićevo.

Digitized by Google

„Za-č jer te višnji bog nadari da poznaš
i tvoriš ča je razlog, Nalješkoviću naš,
i pjesni da spievaš meu nami najbolje,
kojim nas darivaš u naše nevolje.“

8. Od hvarskog pjesnika Gjivana Parožića sačuvala se je jedna poslanica (Stari pisci hrv. V. p. 349), kojom se zahvaljuje Nalješkoviću, što je vrlo povoljno ocijenio njegovu „Vlahinju,“ koju mu je bio poslao. Hvalisanje prelazi u ovoj poslanici svaku mjeru:

„Sada se može riet' Vlahinja da moja
Od svieh je vila cviet i od svih gospoja;
jer slove svud nje čas (!!), hvali svak nje ures,
liposti ima glas jak angel od nebes;
slava od zvizd gori leti joj u visin,
ne da se obalit Dedalov kako sin;
Venera gospoja božica ljubavi
nju s majkom jer poja*) i u svoj dvor stavi!“

A uzrok, što se „Vlahinja“ toliko slavi, jest pohvalna pjesma Nalješkovićeva:

„jer da je na svit sad Homero gizdavi
i on kim se grad Mantua viek slavi,
kteći ju uznieti prislavna tač da je,
u pjesnieh izrieti ne bi mogli slaje.
Hvalu t' svaki tim dava (!) svak veli da s' dika,
poštenje i slava grada Dubrovnika,
za to t' se dostoji vrh glave tve zgara
vjenčac da t' stoji zelena lovora.

---

9. Od hvarskog pjesnika Hortenzija Brtučevića navodim jednu poslanicu na Nalješkovića (Stari pisci hrv. p. 350), u kojoj diže nebu pod oblake Nalješkovića, od koga ne pita ni dara ni mita, neg da mu bude sluga!

Mnogo je već godina, veli Nalješkoviću, što se ovuda tvoje ime pronosi, od kada te slavi Hektorović:

---

*) uze.

Digitized by Google

„ki veće neg svoje (!) uzdviže tvê ime
i pjesni svê, koje od tebe kad prime
— — — — — — — — —
Od tebe što prave sve strane od svita (!),
kruna t' je od slave vrh glave zavita."

10. Vrlo je interesantna i poslanica Korčulanina Ivana Vidali-a (Stari pisci hrv. V. p. 351), kojom po običaju slavi Nalješkovića, hvaleći mu ujedno na pjesničkoj pošiljci.

„Časti izbrana Niko i hvalo velika,
hrvatskoga diko i slavo jezika,
spievaoče izvrsni, uresna kriposti.
Kad prijah ja pjesni od vaše milosti,
ostah vas vrh sebe smišljajuć čudnu stvar,
po čem ja od tebe izdvorih taki dar;
ni t' službe uzrok dah, u čem t' se pridvorih,
ni t' pjesan kad poslah ni s tobom govorih.
— — — — — — — — — —
Jer da bih stoti dil kriposti tve imal (!)
dostojan ne bih tej časti, ku mi s' dal.
Vele je meni toj, tim se ću ja slaviť,
od drazieh da u broj tvojih me ktje staviť;
rad togaj, da t' kažu, tvoja mi da pjesan
rados, da stvar dražu ne prijah do ovi dan.
— — — — — — — — — —
Dubrovnik grad svitli i slavan zadosti
svake bog nadili obilno milosti,
gospodom uresi, zakonmi i pravdom,
razlicim uzvisi imanjem i blagom,
svuda ga jes puna slava, svud on slove,
hrvatskih ter kruna gradov se svih zove,
življenjem naredniem sva dobra on slidi,
gradovom nijedniem na svit ne zavidi;
još dobro ima toj i dar taj bogom dan
da slavnieh zdrži broj spjevalac neskončan,
meu kieh tva kripos uživa tej gizde,
danica jak svitlos, kad sjaju sve zvizde.

Digitized by Google

Dubrovnika slava od tebe taj čeka,
ku prija država od Homera Grka (!).

Na str. 348. Starih pisaca hrv. V. ima dvie latinske poslanice od Korčulskog vlastelina Antuna Roženea, u kojima se jednako slavi do neba Nalješković. Tu medju ostalim veli Roženeo:

„Labitur ore tuo, vates, uberrimus amnis
quotquot Dalmatiae pinguia culta rigant
quaeque deserta tuo facundia pectore manat,
non nisi castalis hausta putatus aquis.
— — — — — — — — — —
gloria praeterea, totum diffusa per orbem,
sublimis tandem scandat utrumque polum.

Zadnje poslanice još bolje rasvjetljuju Nalješkovića. On kupi oko sebe književnike, te se obraća poslanicom na svakoga, o kome doznaje, da se bavi hrvatskom knjigom. Svakoga bodri i slavi, al za to i sâm biva obasipavan hvalama. Hvarani i Korčulani i vršnjaci Dubrovčani zovu ga prvim pjesnikom, govoreći o njem s velikim poštovanjem. Nalješković traži slavu, al plemenitu slavu; njegova radost jest pjesničtvo hrvatsko.

Što je nastalo onako živo općenje medju pjesnicima grada Dubrovnika i onima s otoka Hvara i Korčule, zasluga je Nalješkovićeva; on je najbolja kopča medju njima. Hrvatsko srce veselo kuca na pogledu onog hrvatskog patriotizma, kojim odišu sve poslanice te dobe.

Vidali slaveći Dubrovnik u spomenutoj poslanici sa njegove uljudjenosti, gospode, zakona, pravde i bogatstva, a osobito radi nebrojenih pjesnika, ponosito ga nazivlje krunom hrvatskih gradova.

Ljepše i pravednije nije niko Dubrovnika proslavio!

---

6. Što je u Dubrovniku ove dobe Vetranić, to je na Hvaru Petar Hektorović. Oba se ističu i dobom svojom i uglednim porijeklom. Suvremenici smatraju jednog i drugog najvećim pjesnikom, ali na to se ne možemo bog zna koliko obazirati — jer u to vrijeme svaki se pjesnik ćuti toliko malenim prema drugomu

Digitized by Google

svomu kolegi, da mu želi samo slugom biti. Petar Hektorović svakako je jedna od najinteresantnijih ličnosti XVI. vijeka. Kako prije vidjesmo, živo je bio vezan prijateljstvom na Dubrovnik.

Od njega sačuva nam se 5 poslanica, tiskanih na str. 53-75. VI. knjige „Starih pisaca hrvatskih."

Prva je poslanica pisana prozom, a glasi joj naslov:

„Ovo piše Petre Hektorović Hvaranin počtovanomu gospodinu Mikši Pelegrinoviću, vlastelinu hvarskomu, kančiliru zadarskomu" (o. c., p. 53—55). Iz te poslanice vadim slijedeće:

Najprije veli H., kako mu se je prilika pružila poći „do onoga slavnoga grada (koim se svi dičimo) Dubrovnika" u pratnji od dvadeset ljudi; a na taj put potaknu ga želja, da vidi stare i nove prijatelje, od kojih neke nigda još vidio nije. Hektorović ne nalazi riječi, kojima bi prijatelju opisao, kako su ih dočekala ona „prisvitla i prava gospoda (koju kako je bog milostivi gospodstvom darovao, tako ju je pametju i umin'jem i umiljenstvom i blagodarstvom i pravdom i krepostju narešio) . . .

Hektorovića je neobično veselilo, kad je uvidio, da je i u Dubrovniku poznato ime Pelegrinovićevo, gdje se osobito hvali njegova „Ijubka" — kano stvar zamirita i izvrsna*)."

Čestitajući Pelegrinoviću radi ženitbe, šilje mu osim jednog eksemplara „Ribanja" i drugih stvari (očevidno dubr. pjesmotvora), kojima ga Dubrovčani nadijeliše.

Ispričava se, za što je u svoje „Ribanje" umetnuo i bugaršćice, koje su njegovi ribari pjevali.

Kao što Latini, veli Hektorović, drže „historiu za istinu:" „Tako i mi i sve strane našega jezika (koji se meu svimi ostalimi na svitu najveći broji i nahodi), drže i scine bugaršćice za stvari istinne . . ."

Ova je poslanica vrlo važna s više razloga.

Hektorović najprije javlja prijatelju Miši, kako ga krasno dočekaše Dubrovčani. Dalje mu javlja, da Dubrovčani hvale Mišinu

*) Ta je hvala pretjerana, jer ova pjesma ima slabu vrijednost, kao i sve ostale — više manje — koje su proste imitacije Čubranovićeve „Jegjupke," koja posta po uzoru talijanskom. Sve „Jegjupke" (od M. Pelegrinovića, S. Mišetića Bobaljevića, Oracija Mažibradića i od nepoznatog pjesnika), koje su kopija Čubranovićeve, tiskane su u VIII. i XI. knjizi „Starih pisacah hrv."

Digitized by Google

„Jegjupku," te mu šilje na poklon svoje „Ribanje" i druge stvari, kojima ga Dubrovčani darovaše.

Što smo već do sada vidjeli, ovdje nam Hektorović potvrdjuje još ljepše, da su si književnici iz Dalmacije i Dubrovnika izmjenično šiljali svoje duševne proizvode, tiskane i netiskane. Tako je cijeli književni pokret dobivao jedan karakter. I sadržaj i jezik i forma pokazuju na istu školu. Po mome mnijenju taj momenat razjašnjuje nam poglavito, za što je jezik otočana (književnika) onako ugladjen i natrušen elementima štokavštine. Tu su oni bili očevidno podvrgnuti uplivu Dubrovčana, te držim, da jezik pjesnika hvarskih i korčulskih ne odgovara tadanjem govoru otoka Hvara i Korčule.

Važno je takodjer u spomenutoj poslanici ispričavanje Hektorovićevo, zašto je uvrstio „bugaršćice" u svoje „Ribanje."

Poslanica Graciozi Lovrinčevoj (o. c. p. 55—61), čije vrline Hektorović osobitim zanosom ističe, svjedočanstvom je, da su u to doba žene i iz najodličnijih kuća čitale hrvatski. U ostalom i druge vijesti pokazuju, da je tada obiteljski jezik bio na Hvaru, u Spljetu i Dubrovniku — hrvatski. Bilo je dapače i pjesnikinja hrvatskih.

U poslanici na vlastelina hvarskog, Jerolima Brtučevića (o. c. p. 63) apostrofira ga Hektorović: „vridni Hieronime, počten'je veliko — pohvaljeno ime, naša vela diko." Piše mu dalje, da s prijateljima često čita njegova „sva pisanja, ka složi naredno, puna svake dike." Radi toga hvale Brtučevića: „veli razumnici, ne mišćane sami — da iz van knjižnici, ki su meu nami." Napokon čestitajuć mu na zadobivenom viteštvu, želi mu raj na drugom svijetu.

Lijepa je poslanica (o. c. 65—69), što je posla Hektorović Mavru Kalujeru (Vetraniću).

Apostrofirajući Vetranića:

„Službeniče pravi boga nebeskoga,
ki na te postaví bilig reda svoga;
ki tako nosiš i tako provodiš,
da ti se ime čti, kuda ne prohodiš;

Digitized by Google

kriposti velika, kojom je procvala
grada Dubrovnika ureha ne mala,"

ne zna, zašto je sličan mornaru, koji se za brodolomlja zavjetuje, da ne će više poći na more, ako li se sretno dočepa kopna; kašnje na sve zaboravi i opet podje na more. Tako je i on odlučio više puta napustiti „pisni i skladanja," ali do mala stade na novo pjevati pjesme: „ke počnu skladati opet po nauk moj — mneć od njih imati razgovor i pokoj." Ipak, kad promisli da mu je već 70 godina, mora tražiti spasenje duše i okaniti se pjevanja.

Sada slijedi živahan, ali odviše razvlačen opis starosti, u kojoj valja da čovjek samo na boga misli. Ako li ipak i sada pjeva, čini samo za to, da još jednom pohodi Vetranića „s dostojnim poklonom, s kakovim takovim skladanjem, kad kipom ne može."

„Rad ljubavi tvoje šalju t' s knjigom ovom
nike stvari moje pod odićom novom,
zdol imenovane, ke sam ja brojio
i složil na člane, kako sam umio;
da se vridnost tvoja, kad joj što domori,
čteći pisma moja, o tom razgovori."

Eto opet književnih pošiljaka!

Na koncu želi Hektorović, da se sastane s Vetranićem u raju, kad im nije moguće na zemlji.*)

Jedna od najljepših poslanica XVI. vijeka, što se tiče dikcije i pjesničkog zanosa, jest Hektorovićev odgovor Nikoli Nalješkoviću (o. c. p. 69—75).

Nalješkoviću, koji ga poticaše na pjevanje, odgovara (1541.), da je teško pjevati bolestnu čovjeku. Radi toga nek se ne čudi, ako bolest krati moć:

„ne samo meni, dim, i momu življen'ju,
nu mojiem pjesnem svim i malu umjen'ju."

Spominje na dalje, da se još nije oporavio niti od nevolje, kada je morao bježati „od onieh turskieh sil" (provale Turaka na

*) Ova je poslanica pisana g. 1550. Kašnje se je Hektorović dao ipak nagovoriti, te je, kako vidjesmo, posjetio Dubrovnik g. 1557.

Digitized by Google

otok Hvar). Ovdje dolazi prelijep opis oluje na moru, koja stiže njega i njegovu pratnju na bijegu usrijed mora. Tek osamnaestog dana stupiše na latinske kraje. Ovdje ostade cijelu godinu dana, a poslije povratka nadje sve u najvećem neredu.

„Tko bi mogal pjeti u takom žaljen'ju
i sreću ne kleti u tomem cviljen'ju?“

Kao prijatelj Nalješkoviću se ipak odaziva ovom pjesmom zaboravljajuć na sve pretrpljene jade. I ove „priproste pjesni sklad“ pokazaće mu, da je njegova snaga preslaba da njega proslavi.

Badava je zvati muze i bogove poganske, „potrebno je iskati načine krstjanske,“ al komu nije bog dao toliko milosti kao Nalješkoviću,*) zaman se trudi:

„Istaknuti tko bi ktil pisan'ja tvoga trud,
umrli ne bi bil, mni mi se na moj sud (!)
— — — — — — — — — —
oh slasti velike! oh novoga druma!
oh časti! oh dike! oh vridna razuma!
Kud godi prohodi tva pisan gizdava,
vazdi ju nahodi pohvala i slava.
Po gradih ju nose bez broja bez mire,
od njih glas jerbo se to dalje prostire.
Kupe se na zbore, kad ju šte prid svimi,
blaženi, tko more misto nać meu njimi.
Tko godi tuj reče: ovo je stvar nova;
tko ovi um steče, tko ovoj osnova?
Lipo t' je vezena stvar, pravi svak;
od kud bi svedena, na što li pride pak?
kad take sladosti meni tko povida,
srce od radosti meni se raskida.“

Pohvale, kojima ga je obasipao Nalješković u svojoj knjizi, nije zavrijedio. Hektorović se za to prenježno zahvaljuje, želeći mu:

„višnji bog od zgor daj s nebeske visine,
od svita svaki kraj da tobom prosine;
imenom da t' zvoni istok i zapad vas,
vazdi te ukloni oda zla svaki čas“ —

*) ovdje misli Nalješkovićeve duhovne pjesme.

Digitized by Google

poslije smrti pako želi mu, po običaju, raj nebeski, te završava:

„Dmitrića Nikolu milo mi pozdravi,
u jednomu kolu kad me š njim postavi,
s dum*) Mavrom zaedno, ocem poštovanim,
u srcu primedno momu koga hranim.“

Kad Hektoroviću ko kaže, kako se Nalješkovićevi proizvodi čitaju i kritizuju u zborovima (kupe se na zbore), srce mu se od radosti raskida. Tako njekako biva i hrvatskom literarnom istoriku, kad nalazi u hrvatskoj prošlosti pred 300 godina toliko pjesničkog zanosa!

U to vrijeme kupili su se naobraženi ljudi i u zborove, da čitaju i pretresuju književna djela. Ta u ovom vijeku ima već Dubrovnik osim glumačkih družina i svoju akademiju!

Još ću ovdje spomenuti pismo, što ga je pisao Hektorović na talijanskom jeziku (o. c. p. 177) Spljećaninu Vicku Vanetti-u.

Vanetti posla Hektoroviću na ocjenu talijanski sonet, ispjevan u slavu M. Antunu Luciću. Javljajući mu ovaj, da je primio onaj sonet, hoće da mu najprije ispriča, što mu se je nedavno snilo. Primivši Vanetti-ev list, nadje se na cvatućoj livadi. Sjedeći na kamenu, dodje k njemu krasna djevojka. To je bila muza. Ona ga nagovori, da dodje s njom na goru Helikon, gdje će piti besmrtne vode. Pošav s njome, vidio je kako su muze dale piti vode i okrunile lovorom nekog pjesnika, koji je tada uz liru toli milo zapjevao, da je uznio tice i stabla. Na to dadoše i Hektoroviću piti. Tom prigodom reče mu jedna muza, da ga je čula u mladosti slatko pjevati na jeziku latinskom i njegove domovine (in lingua latina et in quella della vostra patria). Vraćajući se kući Hektorović, posrnu — i probudi se.

Promišljavajući, šta može značiti ta vizija, pade mu na um, da je valjda njeki od njegovih prijatelja počeo pjevati. A taj pjesnik jest — naš Vanetti, komu želi Hoktorović na tom polju besmrtno ime!

---

*) Talijani svakomu popu dodaju uz ime riječ don (dominus). Odatle posta i hrvatska riječ dum, koja se i danas čuje medju Hrvatima uz more.

Digitized by Google

Hektorović se ne smatra pozvanim ocjenjivati tudjih pjesama; ako li to sada čini, biva od prijateljstva. Sonet je, po mnijenju njegovu i onih, kojima ga je pokazao — izvrstan.

Cijela ta poslanica ne pokazuje osobite duhovitosti, ali lijepo karakteriše Hektorovića i njegovo vrijeme. Kada se znade, da je Hektorović osim hrvatskoga lijepo znao i pisao latinski i talijanski, ne ćemo se čuditi, što su mu šiljani na ocjenu i talijanski pjesmotvori.

Narodna svijest Hektorovićeva provire i iz ove poslanice: muza ga hvali, što je pjevao u mladesti latinski i hrvatski.

U ostalom vizija, koja se ovdje opisuje, nalik je onoj, što je navedoh prije iz Nalješkovićeve (16.) poslanice na P. Hektorovića (Nalješkovićeva je pisana 1540., a Hektorovićeva 1561.)

---

7. Zanimive su u mnogom pogledu i poslanice Hvaranina Hanibala Lucića. rodio se negdje pod konac XV. vijeka).

Navešću ovdje najprije nješto iz Lucićeve posvete „ljuvenih pisni," koje posveti Spljećaninu Jeronimu Martinčiću. (Stari pisci hr. VI. p. 185).

Usljed zavladale kužne nemoći, veli Lucić, da nije izlazio iz kuće, pak je tom prigodom tražio zabave u knjigama. Tako nadje i neka svoja „davnjena od pisni našega jezika skladanja," ali skoro sve zabaci. Medju ostalim našao je tu i „onu bludnu knjigu, koju izvrsni pisnivac Ovidij mnogo hitro od strane Pariževe izmisli — koju ja istu knjigu iz latinske odiće svukši, u našu hrvacku nikoliko jur vrimena bih priobukal i nikako mi se ne učini, da je sasvim pogrjen'ja dostojna." Napokon se je težkom mukom odlučio „ne držati veće sakrvenu ni nju ni ostale od takova razloga moje, kakove takove, pisni od davna složene."

Pjesme svoje posvećuje Martinčiću za to, jer ga je on na pjevanje potaknuo. Moli ga, da ih popravi, „ako bi u čem lihale*)" te se nada, da će ih: „i kako no mnogo scinjen ne samo meu tvojimi mišćani, da i meu tujimi, od svake protivšćine obra-

*) ako bi u čem pogrješne bile. Miklošić u svom rječniku (Lexicon palaeosl. II. izd.) tumači glagol lihovati, koji dolazi u staroj crkvenoj slovjenštini: privare, delinquere.

Digitized by Google

niti. . . . . Evo ti ih dakle poklanjam . . . . a ti, ako ti se vidi, izvedi ih na dvor; za č' uzdam se, da od nikogar pogr'jene ne će biti, ako od tebe pohvaljene budu, komu se mnogo vele priporučujem."

Spljećanin Martinčić potaknu Lucića na pjevanje, za to mu ovaj posvećuje svoje pjesme, dopuštajući svomu učitelju, da ih popravi. Eto nam ovdje opet veze med Spljetom i Hvarom, a time i med Dubrovnikom.

Spljet je Hvaru — učitelj; Spljet u literaturi prvi se javlja Za čudo, da Dubrovčani ovoga vremena ne spominju M. Marulića, dočim ga Hvarani (Hektorović) živo ističu. Tome će biti po nješto kriva udaljenost, a onda po mom mnijenju i ta okolnost, što je Spljet imao uredjene škole, koje su posjećivali i Hvarani.

Svoju dramu „Robinju" posveti Lucić Fr. Paladiniću, koji ga je potaknuo da je na svijetlo izda. Tu medju ostalim veli: „Ja dake, jere sudih, da stvar u sebi (istom da bi načinom ne lihala) ne more nego s koristi biti ljudem (takove bo te pisni u pridnje vrime iznaštene biše, i općahu se puku prikaživati samo na konac, da razlike drugih kriposti i pomanjkan'ja slišajući i gledajući, svaki sam sebe i život svoj umiti bude bolje prociniti i srediti) — (o. c. p. 225). Napokon se preporuča Paladiniću, da mu pohvali „Robinju."

Gornje su riječi vrlo važne za istoriju hrvatske drame, a ovdje opet imamo svjedočanstvo o općenju medju književnicima i o medjusobnom poticanju. Lucić stupa eto na javu sa svojim djelima istom onda, kada su ih drugi povoljno ocijenili, a i tada traži ugledne pokrovitelje.

Amo ću ubrojiti i prekrasnu Lucićevu pjesmu „u pohvalu grada Dubrovnika" (o. c., p. 262—292).

Lucić evo počimlje zanosom ode:

„Li pokli jur pravu neizmirnu tvoju,
Dubrovniče, slavu stavih se da poju,
visokim rad bih ja glasom zazvoniti,
i tvoje hvale tja do neba poniti,

Digitized by Google

Dubrovniče, časti našega jezika,
ka cvateš i cvasti vazda ćeš do vika:
da 'vo je mlohav duh od grla mojega,
li*) ne moj za to sluh odklonit od njega;
grlo ako liha, i glas ne prostira,
volja je zaliha, ka ga nadamira."

Slavi na dalje Dubrovnik sa njegove pravednosti, razuma, slobode, bogatstva; mnogi jaki vladari uzalud kušaju da ga spokore. Na dalje pjeva pjesnik hvalu Dubrovniku, jer u njem vladaju samo plemići, a „ostaloga puka kako se pristòji svaka vrst i ruka u posluh sva stoji."

Lucić završava:

„Bože, ti uzdrži, napriduj, veseli,
čto vlada, čto trži, čto misli, čto želi.
Jošće mu daj sriću, u pisnih, moj bože,
da slavu još veću k slavi mu prilože."

Dubrovnik slave i drugi pjesnici radi njegove gospode, ali kod nikoga se ne ističe toliko aristokratski duh kao kod Lucića. On je bio ohol plemić, te je bio valjda takodjer sukrivcem seljačkih buna na Hvaru početkom XVI. vijeka, kada je i sâm dosta stradao.

I kod Lucića je živa narodna svijest, ali još življi ponos aristokrata. On je spjevao slavospjeve i mletačkim namjesnicima u Dalmaciji, jer su na Hvaru pomogli ukrotiti seljake.**) Tako njje teško shvatiti Lucića, kad ubraja u osobitu hvalu Dubrovniku, što u njem vladaju samo vlastela, a puk — kako se pristoji — sluša...

Kod Dubrovčana ne javlja se taj duh u tako izrazitoj formi.

Spljećaninu Jeronimu Martinčiću namijenjene su četiri Lucićeve poslanice.

---

*) samo.

**) U sonetu, što ga je ispjevao u ime Dalmacije u slavu Marc' Antoniu da Mulla, nalazimo i ovo: „Maggior benignitate entro al mio albergo, ne giustitia fù mai tanta o prudentia: perch' io, Dalmatia, in gioja rido et canto!" (o. c. p. 297.)

Digitized by Google

U 1. poslanici (o. c. p. 265—273) Lucić hvali Martinčiću, što ga je usrećio k n j i ž i c o m, koja mu razgoni žalost, te evo hiti odgovorom.

Češće bi mu pisao, ali on nije bio sretan piti vode, „ku konj izbi kopitom perasti;“ za to se Lucić ne nada steći svojim pjevanjem slavno ime.

Osim toga, ko će da pjeva, mora biti bez briga; njemu se ipak odaziva, jer mu ne može zaboraviti ljubavi, kojom ga je dočekao u Spljetu („kada tamo bih“).

Luciću je drago, što se je Martinčić okanio ljubavi, jer ni sâm već ne hodi ljuvenim za stijegom; sada medju tim kuću „i vinišća ponavlja i sadi,“ što je poharalo „mnoštvo, koje dil razbora ne ima.“

Na dalje govori, kako je sad nastalo vrijeme, te čovjeka strah hvata. Tu spominje razna astronomična dokazivanja, medju ostalim o skorom potopu svijeta.

Dalje javlja prijatelju, kako su Turci osvojili Rod (opširan opis.)

Napokon javljajući Martinčiću, da će ga skoro posjetiti, moli ga, da pozdravi tamošnje prijatelje, kako je i sâm izručio njegov pozdrav Hektoroviću.

Lucićev konj već je trudan, jedva je dovle dotjerao pjesmu, radi čega ga je odveo — u štalu! Ova poslanica broji cijelih 280 stihova, te spada medju najveće pjesmotvore te vrsti.

Uza svu lijepu dikciju, jedva ju možemo uvrstiti u koju granu poezije. To je jednostavno pismo — u stihovima. Tu piše Lucić o svemu i svačem: o ljubavi, o književnosti, o svojem stradanju u vrijeme buna seljačkih (od god. 1510—1514.), o astronomičkim gatanjima, o osvajanju Roda (1522.)

I ovdje se prikazuje Lucić aristokratom. Seljačtvo, koje je natjerano nasiljem plemstva, poharalo i njegovu kuću i „vinišća“ — Luciću nema „dil razuma!“

U 3. poslanici (o. c. p. 275—277) govori se poglavito o pjesničtvu.

Lucić već žaljaše, što je Martinčićeva muza s njegovih pri-

Digitized by Google

vatnih neprilika zamukla, veseli se, kad vidi, gdje je opet došao na Parnas, da mu prikažu javorovu krunu djevice.

Radi toga slavi Martinčića, specijalno pak radi toga što njegova pjesma hvali Lucićeve pjesme, osobito „knjižicu, ku šalje k Eleni."

Tu opet čini Lucić komplimente Martinčiću, „komu će jezik naš u vike zavezan biti."

U 4. poslanici (o. c. p. 277—282) radostno se sjeća Lucić svoga nedavnog boravka u Spljetu i poticanja Martinčićeva, komu šilje ovom prigodom na ocjenu pjesmu „o božićnoj noći."

U društvu Martinčićevu bio mu je ugodniji boravak nego u raju. Milotno se sjeća, kako hvaljaše njegove pjesme, potičući ga, da ih izda, a ne drži nad njima stražu. On nije mogao ne ispuniti prijateljeve želje, te mu evo šilje na ocjenu pjesmu o božićnoj noći, koju neka pusti u svijet, pronadje li ju vrijednom.

Odnošaj Lucićev prama Martinčiću živo nas sjeća prijateljskog saveza med Nalješkovićem i Hektorovićem. Kao što su ova dva bila viticama na lancu, koji vezaše Dubrovnik sa Hvarom, tako su ona dva bili kopčom med Spljetom i Hvarom. Martinčić je bio znamenita ličnost toga vremena (rodio se je negdje oko g. 1475.); mnogi ga suvremenici pohvalno ističu, medju ostalima i Marko Marulić. Pjevao je hrvatski i latinski; pisao je i poslanice Luciću, koji ih naročito spominje; ali se žalibože ne sačuva od svega toga rada skoro ništa (V. kod Kukuljevića „Pjesnici hrvatski XV. vijeka," Zagreb 1856., p. 52.)

Kako već vidjesmo iz Lucićeve posvete „pisni ljuvenih," a poslanice to još jače utvrdjuju, Lucić stoji prama Martinčiću kano učitelj prama učeniku. Martinčić ga je potaknuo na pjevanje, on ga nagovaraše da izda svoje pjesme, a Lucić mu ih šilje na ocjenu i posvećuje.

Lucić se i poslije smrti sjeća pun pieteta svoga učitelja, posvetiv njegovoj uspomeni lijepu nadgrobnicu, u kojoj slavi njegovo besmrtno ime:

„da 'vo plač dodija Splićanom s usdasi,
jer jim najsvitlija svića se ugasi." (o. c. p. 292.)

Digitized by Google

U poslanici na Franciska Božičevića, Hvaranina (o. c. p. 282), Lucić priznaje, da ne zaslužuje hvale, kojom ga je ovaj obasipao u svojoj knjižici, koja odiše ambrozijom i nektarom; ipak s te pohvale mora njekako ohol biti.

Lucić voli biti od Božičevića pohvaljen, nego od drugoga darovan; jer je „svim ostalim naprida pisnikom."

U koliko je istinit Lucićev sud o Božičeviću, ne znam, pošto se nije od njega ništa sačuvalo.

U poslanici na Nikolu Matulića, Spljećanina (o. c. p. 283-284), ispričava se Lucić, da ga nije kadar po zasluzi proslaviti pjesmom, jer bi mu mogao više slave odnijeti nego priložiti! S toga Lucić takodjer ne drži se tolikim, da bi ga smio Matulić u svojim pjesmama proslavljivati.

„Tebi se prosi *): poj, piši ter govori
Jovetov oni boj, u Flegri ki stvori; **)
jer mnju, zukom slajim začinješ, i perom
pišeš mnogo glajim neg Virgil s Omerom.
I kako po svitu Mantui i Zmirni,
slava će bit Splitu i glas neizmirni."

Pero Matulićevo mnogo je gladje od Omerova i Vergilova. Siromak Omer!

U 1. poslanici na Trogiranku Milicu Jeronima Koriolanovića (o. c. p, 284—290) uvjeren Lucić:

„da hvala, ku višće ***) pisnivac ispiše
po vičnje godišće žive, ne izdiše,"

hoće on da bude Miličin Omer, hoće da ju opjeva i da joj ime do neba ponese.

Pjesnik iznosi najprije njezin plemenit rod, onda njezine neobične vrline. Za nas je zanimivo, što ju hvali i radi toga, jer se bavi knjigom.

---

*) pristoji.

**) Biće neko djelo Matulićevo.

***) vješto.

Digitized by Google

„Ne more na svitu nitkor da procini,
koli darovitu Palas te učini,
koja ti darova još ovo da umiš,
čtiti i do slova čteći da razumiš,
i da si knjižnija od žen, ke su do sli,
i ke biše prija, i ke će bit po sli!“

Ova poslanica odlikuje se osobito lijepom dikcijom, a imala bi veću cijenu da je jezgrovitija (broji 204 stiha). Iz ove poslanice doznajemo, da su žene u Lucićevo vrijeme malo čitale, kad naročito o Milici veli: „da umiš čtiti i do slova čteći da razumiš.“ S druge strane i ova poslanica svjedoči, da su u ono doba žene odisale narodnim duhom i bavile se knjigom.

Na temelju samih poslanica dade se ustvrditi, da je bio Lucić darovit pjesnik. Pjevanje njegovo prima često ton ode. Jezik mu je prelijep za sredinu XVI. vijeka, a ne odgovara sjegurno tadašnjem govoru njegova zavičaja. On je nedvojbeno u tome pogledu mnogo naučio od Dubrovčana, ako li možda nije i živio koje vrijeme izvan Hvara.

Savez medju književnicima od ona tri poglavita središta za rana je prouzročio te se je stao stvarati književan jezik.

Jezik Hektorovićev puno je grublji. Duh narodne pjesme odaziva se i u Lucićevoj poeziji.

---

8. Od Marina Držića nema nego jedna prava poslanica, koju ću niže navesti. Interesantno je za nas, kako opravdava Držić (djela su mu tiskana u VII. knjizi „Starih pisaca hrvatskih,“ Zagreb, 1875.), za što je dao tiskati svoje pjesme („Pjesni Marina Držića u jedno stavljene s mnogim drugim liepim stvarim,“ Mleci 1607.) Tu veli on „svojim prijateljem“:

„Drazi prijatelji, ne mojte scienit, da sam ove ne dobro složene pjesni činio dat na svitlos za ukazat ljepotu od moje poezije i dobrotu od moga uma, od šta se u istinu ne varam; ma za slobodit se, vjeruite mi, truda vazdašnjega i omraze vas prijatelja, koji, ljubeći i scieneći mene za vašu dobrotu, ljubite i scienite moje pjesni, od kojih svaki vas hoće da mu dar učinim; a ja ni vam mogu ne ugodit, ni sam dobar pisalac, ni mogu pi-

Digitized by Google

smom u jedno zadovoljno učinit ovako kako stampom — —

Znam, er ova moja pisma ne mogu neg koris učinit: ako su krjepka, sočna i vriedna, plod će učinit; ako li niesu, nauk će dat svakomu, da tko se na ovo stavlja, da razmišlja, hoće li s časti izit; er mnozi ovim putom sciene poštit, a osramote se . . . . .“ (Stari pisci hrv. VII. p. 3).

Naš Marin već drukčije govori od prvanjih pjesnika. Ovi šilju na recenziju svoja djela prije nego li će ih izdati, a i tada šilju ih u svijet pod tudjim zakriljem. Držić jest iskren, ali i osvjedočen o svojim sposobnostima: ako šta vrijede moje pjesme, biće meni na čast; ako li ne vrijede, odvratiće druge, da ne traže slave na krivom polju. Da svoje pjesme tiska, bijaše prisiljen od svojih prijatelja, ne mogući ih svima na pose prepisati kao loš pisalac — znak, da su se mnogo tražile. Taj razlog ponukao je i druge, da tiskaju svoja djela. Šteta, što Dubrovnik nije imao tiskarne! U istinu trebalo je neobičnog oduševljenja za književnost, kada su pjesnici sami prepisivali prijateljima svoje pjesme, a od ovih su ih opet drugi prepisivali. Na taj način sačuvalo se je mnoštvo rukopisa, te je tako veći dio one literature spašen, izlazeći tek u naše dane u svijet. Al je tako žalibože mnogo toga i propalo! Onodobni pisari svakako zaslužuju naše priznanje; jer nije šala prepisivati cijele knjižurine.

U akademičkom izdanju 24. od „razlikih pjesama“ (p. 17-19) nalazi se poslanica: „svitlomu i vridnomu vlastelinu Sabu Nikolinovu.“

Ovdje se Držić opravdava radi toga, što ga obijediše sa književne kradje.

Slaveći prijatelja, koji je „čas izbrane mladosti,“ ures grada, plemić, mudar, nastavlja:

„poslušaj s ljubavi Držića, pri vodi
u slavnoj dubravi ki s vilam dan vodi,
s kim opći i hodi njekada i Gjore
i Šišk o izvodi tanačce kraj gore

*

Digitized by Google

s večera do zore spjevaje*) tej pjesni,
zemlja, lies i more od slasti ter bjesni.“

Mnogi su nemile ćudi te ga drže za lupeža.

„Putnici, ki gorom vrh rike putuju,
što spivam ja zorom s vilama sve čuju;
ma koji vuhuju**) dičiv se tudjime,
dugo se ne štuju, odkriva sve vrime.
Lupeštvom! ah time ne tvor me nitkore,
neznano er ime još slavno bit more:
slavici od gore jur pjesni me znaju,
od zore do zore na ke mi odpivaju;
— — — — — — — — —
— — — — Tim vele: toj ni čas od grada
i ako 'e, ni sada pjesnivac neg jedan,
zemaljska ki sklada i rajska u pjesan,
od boga ki bi dan ovojzi državi
za ures prislavan, kim da se proslavi.
U pjesan taj stavi: sve Držić što poje,
toj Čavčić ne pravi, istina ni to je.
Vridne časti svoje dosta je Čavčiću,
bolje dio od koje zač će dat Držiću?
Može se, rjeti ću, darovat zlatan pas,
razumni plemiću, ma nigda vridna čas;
razumnu sva je slas blaženstva od svita
meu ljudmi častan glas; toga se svak hita.

I Aleksandro i Cezar i pjesnivci, od kojih je svaki proslavio svoj grad, znadjahu i glavom platiti u obrani svoje časti:

„a tko zna, ako i sad i Držić ištući
steći čas ovi grad prosvietli pojući.“

Veleći dalje, da ga je neka vila začarala svojom ljepotom, te je primoran „postaviti svu čas od svita u pjesneh,“ slaveći nje ljepotu, pita: ko će ga prisiliti da se ikada okani tih pjesama? „Istina suncem sja“ — zadnje su riječi te apologije Držićeve.

*) spjevajući.
**) varaju.

Digitized by Google

Marin Držić stupio je na književno polje kao dramatik sa crkvenim prikazanjem, komu je naslov „Posvetilište Abramovo.“ To je samo preradjeno i skraćeno Vetranićevo posvetilište (Vetranićevo iznosi 2636 a Držićevo 685 stihova). To je Držićev dramatski prvijenac, pada u g. 1546. (V. o tom Pavićevu „Historiju Dubrovačke Drame,“ Zagreb 1871., p. 37, 97). Radi toga obijediše mladoga Marina sa književne kradje, te je morao ustati, kako vidjesmo sprijeda, sâm Vetranić da ga obrani. Ta osvada nije bila doista bez temelja, ali daje se ispričati pjesnikovom mladošću. U istoriji literature nije rijedak slučaj, da početnici preradjuju obradjene već predmete.

Ostala Marinova djela živim su svjedočanstvom njegovih sposobnosti. On je i sâm ćutio, da nije ništica u literaturi, dapače bio je i ohol. Tomu je dokazom i gornja poslanica. Postavljajuć se njekako o bok Gjoru Držiću i Šišku Menčetiću, veli pun svijesti: gorski slavulji poznaju moje pjesme; „neznano ime još slavno biti more!“ Pa ko zna, neće li i Držić „prosvietliti ovi grad pojući!“

Tu ima dobra doza slavičnosti, ali plemenita slavičnost nije napokon bog zna kakovo zlo.

---

9. Od Hvaranina Miša Pelegrinovića ima poslanica pod naslovom: „Pelegrin Sabu Mišetiću“ (Stari pisci hrv. VIII. p. 194—201).

Pelegrinović, ne čuvši dugo ništa o prijatelju Mišetiću, moli ga da mu štogod piše. Kako su onda u modi bile poslanice, vidi se iz slijedećih stihova, gdje Pelegrinović naročito traži odgovor u pjesmi:

„U sjeden'je jedne noći
mož' mi pisat' i u pjesni
meni skazat' sve bol'jezni,
koje ćutiš, i nemoći.“

Čuo je pripovijedati, da je Mišetić bolestan i gluh; valja dakle da nadje lijeka svojoj bolesti. I Pelegrinovića često napade neka bolest te mu se spusti usrijed grla; ali brzo prodje, jer joj nadje lijek u ruti, koju spari i oko vrata udari .... Tada se dade po plećima trti od znane žene — i bolest ga ostavi, Za

Digitized by Google

to svjetuje prijatelju neka traži lijeka. Za nemoć, koja se zove nežić, čuo je da se ovako liječi:

„Od jazavac vitno rebro,
i od hrta lieve desni,
i sve stuci u prah dobro.
Pak u čistu sudu svari
dobar kuto*) zimnje rose,
toj mož' lasno nać' s dinari,
jer to s dvora nam donose.
Koju ć' piti tri krat na dan,
s jutra, pobjed i k večeru,
koja ti će u svu mjeru
svrućit' mozak velmi hladan.
Prahom onim zasipati
opći često uši tvoje,
i bumbakom**) zatiskati
za cić vjetra, znaj, dobro je.

Ako li neće ovoga recepta, preporuča mu slijedeći:

„Niz vruć gvozden svrdo kani
u sred uši morske pjene,
koje kapja kad se stani,
gdi no glavi mozak vene
ozdravit' ćeš, nu čuj mene,
uši ti će odkrknuti,
i moći ćeš tada čuti,
gdi slamicom vjetar krene.

Preporučajući mu ove ljekove, moleći boga, e bi mu dao uši Mide, da mu zavide svi bozi i sva gospoda svijeta,

Ova poslanica ima cijelih 276 stihova, a odlikuje se živim humorom. Ma da se tu preporučaju Mišetiću od šale osobiti ljekovi, vrijedić će i za ovu poslanicu naša poslovica: „svaka šala na pola istina.“ Iz te poslanice viri praznovjerje onodobnih Dubrovčana i Dalmatinaca.

---

*) [1] ein grosser Schöpflöffel; [2] veliki sud kao čaša ili kablica (Vuk).
**) pamuk.

Digitized by Google

10. Od Saba Mišetića Bobaljevića ima dvije poslanice, jedna upravljena Maroju Mažibradiću (Stari pisci hrv. VIII. p, 210—212), a druga jest odgovor Pelegrinu (Pelegrinoviću; o. c. p. 212—218).

Poslanica Mišetićeva, koju posla Maroju Mažibradiću, jest tužaljka bolestna čovjeka, koji ne nalazeći lijeka, traži spas u smrti, ma zapao ga stan i u samom paklu. Al pri tom je i zloban, želeći da smrt pokolje sav svijet . . . Tako bi njemu odlanulo, kad bi gledao „svakoga, gdi pati muku i cvil“ i kad bi svako upoznao: „i što je bit' blažen i što je poražen.“

U odgovoru svom zahvaljuje se Mišetić Pelegrinoviću na prijateljskoj poslanici (koju smo gore naveli), pak mu priča o svojoj bolesti ušiju.

Zvao je vidarce i znane žene, kušao je svakojake ljekove — ali uzalud. Veće boli ne može biti od one, kada čovjek umire, a ne može umrijeti.

Ma što bilo s njime, on će se uvijek sjećati svoga putnika (Pelegrinovića); a dade li mu bog te ozdravi:

„bit' će prava ljubav naša,
ne podhibna*) ka prijazan,
neg li vinca puna čaša
i ki dobar bocun mezan,**)
za kiem, dragi prijatelju,
moći ćemo rujno vince
redkom dielit' bez vodice
u ljubavi i veselju;
sgledat' smiešne obraze i oči
gdi se ujedno smije i plače,
gdi ga n'jeki grlom toči,
a n'jekomu nosom skače;
gdi se hodi, a ne umije,
gdi jezici razliciema

---

*) neiskrena. Biće to isto što podhimben kod Belostenca (callidus, vafer, versutus, fraudulentus).

**) tal. riječi, koje se i danas čuju uz more, a znače flašu od litra (?)

Digitized by Google

govori se medju sviema,
i svak da se razumije,
Ajmeh, kamo vrime slatko
i vesele naše noći?
bi li moglo još onako
srećom igda meni doći?“

Upotrijebiće ljekove, koje mu preporuča Pelegrinović, ali će prije pokušati sreću s receptom, što mu se je u snu ukazao:

„Hoće se oči obje od buhe,
od kokoši crne mlieka,
fratarskoga zvona breka,
žuč od zmije pepeljuhe.
Pak uzamši ove dare,
triebi 'e u rosi od jaja
da se u nov lonac svare,
i u krvi ljuta zmaja.“

S. Mišetić Bobaljević rodio se je u Dubrovniku od vlasteoskog roda g. 1530. Kako je oglušio, morade se odreći javnoga života. Sa svoje učenosti bio je poznat po Italiji, te je dopisivao sa glasovitim piscima tadanje Italije. (Vidi njegov životopis od Račkoga u knjizi VIII. „Starih pisaca hrv.“ p. XV.—XXII.) Bolji je bio talijanski pjesnik nego hrvatski. Osim Talijana općio je mnogo i sa hrvatskim književnicima svoje dobe.

Poslanice naše već do sada pokazaše, koli je krasna bila veza med književnicama XVI. vijeka. Od take prijateljske veze morala su nastati napokon i formalna književna društva, kakovih je tada bilo u svakom gradu Italije.

Pak u istinu nalazimo u drugoj polovini XVI. vijeka u Dubrovniku akademiju (academia dei concordi = akademija složnih) koju je pomogao zasnovati i naš Mišetić. Ma da te akademije ni u Italiji dobrim dijelom nijesu imale nikakve ozbiljnosti, opet ne da im se odreći svaka kulturna važnost. Mnoge su od njih donijele lijepih plodova, osobito u Firenci.

Mišetićeve poslanice prikazuju nam sliku čovjeka bolestna, koji je pun ironije i sarkazma, prezirući sav svijet. S druge strane opaža se iz posljednje njegove poslanice, da je u mladosti svojoj

Digitized by Google

morao živjeti vrlo raškalašeno. Tu se živim bojama opisuje razuzdani život tadanjih veselih družina dubrovačkih, gdje rujno vince čini ljude govoriti „razliciema jezici“ . . . .

Mišetić i u bolesti uzdiše za veselim noćima, bolno pitajući, hoće li mu se vratiti ono slatko vrijeme. . . .

Poslanice eto pokazuju i zlu stranu dubrovačkog života, gdje je usred velikog bogatstva bilo i dosta pokvarenosti. Ko želi tu stranu dubrovačkog života proučiti, valjaće mu osim poslanica proučiti dubrovačke komedije, jegjupke i pjesme od maskerate. —

---

11. Od Maroja Mažibradića ima jedna poslanica Dinku Ranjini. (Stari pisci hrv. XI. p. 106—108).

Maroje (r. u Dubrovniku g. 1530.) slavi Ranjinu kano pjesnika ljubavi, čije knjige do njega dodjoše; ime će Ranjini do vijeka sjati, jer „mnoge tamnosti našega jezika prosvietli zadosti.“

Maroje ne će da pjeva, on želi umrijeti. . . . Ako je u njega i bilo pjesničke snage, svega je nestalo; u ostalom od vrane ne može se napraviti slavulj! Zahvaljuje Ranjini na pozivu da bi došao na njegov dvor.

On nije više za pjesničtvo; jer za čovjeka puna tuge nije pjevanje.

Ova je poslanica glas čovjeka, koji osiromašiv strada, sjećajući se nekadanjeg raskošnog života.

---

12. Od Oracija Mažibradića (sina Marojeva) ima više poslanica. Prve tri poslanice (o. c. p. 197—205) namijenjene su Martolici Ranjini i Maru Cipoliću. To su elegije čovjeka, koji strada sa svoje ljubavi i siromaštva. U nevolji ostaviše ga skoro svi prijatelji, valjda bojeći se, da ne bi od njih podpore tražio. U 3. poslanici ističe se prenježno prijateljstvo med Oracijem i Martolicom. Oracij se zahvaljuje Martolici na ponudjenoj pomoći, veleći, da će vrijeme strti prije živac kamen nego li njihovo prijateljstvo. Duše će njihove i po smrti „jednoga htjenja“ biti. Oracij odbija pohvale Martoličine: njemu nije dano letjeti po visini; a ko ne može letjeti kao soko sivi, nek hoda po ravnini s kokošima . . .

Digitized by Google

U poslanici na Plavkovića (o. c. p. 205—211) zove se Oracij Plavkovićevim slugom, odkad ga je posjetio i ugledao njegove pjesmotvore. Plavkovićeve „pjesni od ljubavi“ sladje su od onih, što jih pjeva slavulj u dubravi; a „duhovne“ biće utjehom svakomu, ko ih bude čitao. Svjetuje ga s toga, da svoje pjesme izda. One će mu pribaviti neumrlo ime; pjesme će se njegove svuda pjevati, pastiri će ih pjevati „vodeći tance.“

Oracij bi volio imati Plavčićeve sposobnosti, nego li svijetom gospoditi. Uspomena Rimljana i Grka živi, jer je slava njihova napisana:

„za to slavu tvu ne tlači,
ni uzdrži za po smrti
što t' nepomstvo može strti.

Odkad se ne vidješe, Oracija snadjoše svakojaki jadi. Sunce ga rijetko kada vidi, ali više postelja. K bolesti pridružuje se siromaštvo i množ dječice. Prijatelji ga zaboraviše, al on se ipak uzda u pomoć božju. Ova poslanica ima 220 stihova. Karakteristična je i ona. Oracij i u bolesti i siromaštvu misli na pjesničtvo i pjesničku neumrlost!

Ova poslanica — po mom mnijenju — jest takodjer svjedočanstvom uglazbljivanja pjesama. Inače ne bi mogli pastiri pjevati u kolu Plavkovićevih pjesama (za mene bilo bi drugačije shvaćanje odviše hiperbolično).

---

13. U prvoj poslanici (o. c. p. 212—213) na Oracija M. zove ga Martolica Ranjina slavuljem i pita: za što li ga nije više čuti biljisati. On mu je pripravan, ako samo može, pomoći; zanj će dati i svoj život.

Ova formalno savršena poslanica odiše nježnim osjećanjem zahvalna prijatelja

---

14. Od Dinka Ranjine (r. u Dubrovniku 1536., u. 1607.) ima preko 20 poslanica. Ranjina boravio je dugo vrijeme u Italiji, i to u Messini i Firenci. Od čuvenog Medicejca Kuzma bio je odlikovan viteštvom. U Firenci izda god. 1563. svoje „Pjesni Razlike.“ To su većinom ljubavne pjesme; tu se nalaze i po-

Digitized by Google

slanice, koje je pisao iz tudjine raznim ličnostima. „Pjesni Razlike“ posveti dubr. vlastelinu Mihu Menčetiću. Iz te posvete spominjemo ovo.

Ranjina poklanja Menčetiću iz latinske zemlje svoje pjesme „po običaji staroj i sadanjoj od svieh spievalac, ki svoja pisma komu godi vazda u darov daju.“ Nek mu se ne čudi Menčetić, što je zaljubljen i što pjesme pjeva „'er pismo pjesni časna je velmi stvar.“ Tu navodi razne primjere iz staroga vijeka, kako su veliki ljudi i cijeli narodi štovali pjesničtvo i pjesnike. Pastirice pjevaju po gori; težaci kopajući blaže si dušu pjesmom; i putnici i mornari pjevaju; zanatlije u svakom gradu svijeta pjevaju — nema zemlje ni naroda na svijetu bez pjesme. „Svi jezici piesni poju i pišu, i oni takodjer ki pisma ne znaju (narodne pjesme!)... pače kako znani Grci vele, ako bogovi medju sobom štogodi govore, sve su njih besiede piesnivim riečima takmeno stisnute...“

Svoju posvetu završava Ranjina: „Bivši piesan toliko dostojna u sebi, naši prvi spievaoci Šišmundo i Gjore videći, 'er je jezik potreban i ubog, nasliedujući stare spievaoce grčke i latinske, u kojih svaki u svoj jezik sili se svoje misli u piesan spievati, i oni takodjer hotieše upisat u njih domaći jezik satvari, ke im se sgodiše na službi ljuvenoj, veće svojim nego tuđjim čuvši se držani.“ (Dinka Ranjine Pjesni Razlike, Zagreb 1850., p. VII—XIV).

Ranjina pjeva, jer svaki narod pjeva, jer i sami bogovi govore pjesničkim jezikom. A pjeva opet hrvatski, jer slijedi prve dubr. pjesnike Šiška Menčetića i Gjora Držića, koji su voljeli pjevati svojim nego tudjim jezikom.

Taj patriotizam jest u istinu udivljenja vrijedan.

U većini svojih „pjesni“ govori Ranjina o tome, kako mu je u tudjini ugrabljeno srce. „Latinka“ jest predmetom takodjer njegovih poslanica, a njegova ljubav bila je zbilja realna.

U poslanici na prijatelje Luku Sorkočevića, Franu Lukarevića i Gjorgju Bartola (o. c. p. 81—84) javlja najprije prijateljima, kako mu je u tudjini „gdje lijepe Latinke srca kradu,“ onda ih moli, da primu njegov darak:.

*

Digitized by Google

„U stvar šlju vi još rečenu,
Da se vaš um razgovori,
Sgovor jedan, ki duh stvori,
U besiedu odriešenu.
Ki prostivši, ĥtite riti
U tem pismu nova čina,
Je li dobra ka hitrina,
Za ne znanim har stvoriti?“

Ako su što spjevali, neka mu pošlju:

„Er mudrosti vaše znaju,
Da nas uče svieti stari,
Meu prijateljim da satvari
Bit obćene vik imaju.“

I ova je poslanica živim svjedočanstvom književnog općenja, čemu ne smetaše ni najveća udaljenost. Kao što je Dimitrović u tudjini hrvatski pjevao i iz tudjine šiljao svoje duševne plodove u domovinu, radio je i Ranjina. Velik znamen imadu navedeni stihovi: „meu prijateljim da satvari — bit obćene vik imaju.“ U iskrenom prijateljstvu naobraženih ljudi nalazimo tumač živahnosti onog kulturnog gibanja u XVI. vijeku. Kakav li je to „zgovor u besjedi odriješenoj,“ što ga je poslao Ranjina svojim prijateljima iz Italije, ne znam kazati. Svakako će to biti prozaički spis ili možda kakav pjesmotvor bez rime (to znači Zlatariću odriješen veras.)

Karakteristična je poslanica (o. c. p. 88), što je posla Ranjina iz Italije pjesniku Maroju Mažibradiću, koga već od prije poznamo. Evo je cijele:

„Na znanje pridrago nastojat svak ima
Veće, neg na blago, ko sreća vazima.
'Er znanu nigda glas, još da umre, neumira,
Da nu se svaki čas to više prostira.
A bogat mogu rit još dobro nemine,
A on čas mu na svit saj spomena pogine.
Bogatac mnogo je bil, kih se sad meu naju,
Spomena sva sgubil, ter se već ne znaju.
A vik će hvaljena bit, ino nemore,
Meu nami spomena od Šiška i Gjore.

Digitized by Google

'Er stvari kamene sve na svit lipsaju,
A samo spomene od mudrih ostaju.
Tim pustit taj nemoj put, mali ki vide,
Po kom si stupaj tvoj uputil da ide.
Zač ako svedjer taj budeš drum sliditi,
Krunu ćeš si viečnu znaj na čelo tve sviti.
I ako se dostoja čas dobro činiti,
Pisma će vik tvoja na svitu živiti."

Ova poslanica sjajan je spomenik književnog pregnuća u tadanjem Dubrovniku. Kako je bilo u Italtji, tako nalazimo i u Dubrovniku: plemstvo bavi se takodjer trgovinom, a uz to i književnošću. I Ranjina bijaše trgovac, pak eto kano trgovac dovikuje svome prijatelju: bogatac tek umre i već mu nestane spomena, a učenu čovjeku ime ne umire nikada. Tadanji Dubrovnik spadao je med najbogatije gradove europejske, al eto u najvećem obilju uljudjeni sinova toga plemenitoga grada traže slavu književnu, sve je oduševljeno za prosvjetom.

Pomislimo li još k tome, da je Italija toga vremena slavila Pietra Aretina, koji je prostituirao literaturu, postavivši kao credo literata t r b u h, te da su u istinu talijanski književnici pjevali onome u slavu, ko jih je bolje platio; onda moramo se duboko pokloniti pred nesebičnošću i čistim rodoljubljem suvremenih pjesnika hrvatskih u klasičnoj našoj Dalmaciji i Dubrovniku. Tu je bilo doista zdrava duha!

Tamniju stranu dubrovačkog života lijepo označuje slijedeća poslanica istoga pjesnika, upravljena V l a h u B u n i ć u (o. c. p. 147):

Tko vele o smrti sve misli na svit saj
Boleć se, gdi nami sve stvara žestok vaj,
Neuživa života, ni čuje, ni kuša,
Pače ga prie reda smrti zlom sadruža.
Hoću da misli se koli 'e podobno,
Za paka nedoći na zlo ono viekovno.
Svakomu pak velju, da ije i pije
uživa, veseli, raduje i smije.

Dakle: ko samo na smrt misli, ne uživa svijeta. Istina, treba na to misliti, da čovjeka ne stigne „zlo vjekovno" — ali inače

Digitized by Google

uživaj ovaj svijet! Pro forma valja vjerovati, ali u istinu mora se uživati!

Tu nam se javlja duh novoga, negacija srednjega vijeka, gdje sa svim vlada ideja vjerska, ideja o drugom svijetu. U Italiji uveo je u literaturu taj noviji duh Boccaccio; u XVI. vijeku Tasso u svom eposu proslavljuje ideju vjersku, al njegove suvremenike zanimaju samo romantične ljubavne epizode u „Oslobodjenom Jerusolimu."

Tako biva svagdje, gdje literatura ne odgovara realnom životu naroda. Taj noviji duh javlja se eto i u Dubrovniku — indiferentizam vjerski. Kako su se ljudi od mode „zaljubljivali" i pjevali ljubavne pjesme, koje često nijesu bile izrazom realnih čustva; tako su se često od mode pjevale i duhovne pjesme, koje nijesu ni najmanje izlazile iz pjesnikova srca. Na to su se do sada slabo obazirali mnogi naši literarni istorici, ne uvažujući komparativne metode, koja sa svim novo lice daje modernoj književnoj povjesti.

Vrijedno je, da još spomenem poslanicu, što je posla Ranjina Luci Sorkočeviću (o. c. p. 121). Sorkočeviću, koji pitaše Ranjinu, šta li radi u tudjem svijetu, medju ostalim odgovara:

Znaj dobro tvoj razum, 'er slideć ja oni
Kriposni slavni drum, kim piesan romoni,
Trudju sad na pismo, neka tko kad meni
Daj reče: svi bismo s tebe mi pošteni.
Najlisče*) od moje tej kuće, sad koja
Dava mi svakoje sile, da pišu ja.
A ja ki zaludu nemogu vik stati,
Muka mi ni trudu takomu pristati.

Ovi stihovi služe na čast Ranjini. On ne može biti bez rada; on želi biti na čast svojoj kući, slijedeći slavni drum pjesničtva; on želi da svak o njem reče: svima služiš na čast!

U svakom pogledu možemo mi i danas kliknuti: Ranjini čast!

*) Biće valjda najlišе = osobito. Citati su pretiskani, kako se nalaze u izdanjima, što ih imam pri ruci, ma da često sumnjam o njihovoj kritičnosti. Osobito dade se mnogo prigovarati pravopisu. Nijesu bez prigovora niti sva akademička izdanja, kojima je i dr. V. Jagić prigovorio u zadnjem svesku časopisa „Archiv für slavische Philologie."

Digitized by Google

15. Na koncu navodimo još ovdje Dinka Zlatarića (rodj. u Dubrovniku g. 1556., umro 1610.), koji spada med najznamenitije Hrvate 16. vijeka. Godine 1597. izdade on u Mlecima u jednom svesku prevod Sofoklove Elektre, Tassove Aminte, Ovidijeve ljubavi Pirama i Tizbe, te neke izvorne pjesme. Elektru posveti knezu Gjuru Zrinskomu*), vojvodi vojske na Dunaju i blagajniku krune ugarsko-hrvatske. U posveti (Sofoklova Elektra. Tragedia na hrvatski jezik prevedena po Dominku Zlatariću. U Zagrebu 1852. p. I—IV.) prispodablja Zlatarić kneza Gjurgja sa Cirom u pogledu hrabrosti i mudrosti. Radi toga je htio naći način, da mu iskaže svoje štovanje. Zlatarić nastoji slijediti Gjurine vrline; „bježeći izpraznos i ono vaše bdienje, ako ne u činjenju od boja, daj u dugovanju od mira. O komu budući se zabavljao još od mladjieh mojieh dana, i zabavljajući se i sada; ako ne bez pristanka, daj koliko mi kućni poslovi dopuštaju: imao sam posobitu običaj primit kojegodi nasladjenje u piesnieh. Za to bivši ja tiem nasladjenjem ganut, jes nikoliko godišta; i za obogatit takodjer ovi naš jezik kojomgodi stvari, ka je dostojna da se čti, prinesoh iz latinskoga pastiersku pripovies Tassovu.... Stavih se zatiem s jednakom požudom učinit hrvacku grkinju Elektru (nabrajajući još i prijevod Pirama i Tizbe te pjesme u smrt prijatelja i rodjaka nastavlja) ... a ja sam pak bio od svieh priveden na jednu kriepku požudu, dati jih na dvor...."

Izdavajući svoja djela, želi im dati njeku svjetlost, s toga ih posvećuje knezu Zrinskomu, čija bojna slava leti po svijetu „s veliciem veseljem od svega krstjanstva." U časovih mira treba sigurno i Zrinski zabave. Tako je medju ostalim i Aleksandar, kralj srpski, imao uza se Omera; pa tako i drugi slavni vojvode. Nje slijedi i u tome Zrinski, kao što ih slijedi u bojnim poslovima — dalje mu govori — ne vjerujući: „da vam neće bit ugodno prigledat kadgodi spievanja od vriednieh Latina ali

*) Kukuljević piše o njem: „Ovaj slavan muž, koji u kasnije doba postade banom hrvatskim, bio je velik cjenitelj književnosti hrvatske, budući da je kao sljedbenik nove vjere, ne samo u Nedeljištu u vlastitoj tiskarni, mnogo hrvatskih knjiga tiskati dao, nego je takodjer podupirao iste dalmatinske pisce, od kojih su mu njekoji posvetili svoja u Mletcih i po Italiji tiskana djela. Sofoklova Elektra. Zagreb 1852, p. 3.

Digitized by Google

Grka, koji vam u vaš hrvacki jezik govore; pokle mnogi od take gospode čtili jih su u jezik njimi inostran i tudj."

Moleći napokon kneževu milost, zahvaljuje mu, što i njegov brat uživa kneževu milost u vojsci

Ova je poslanica živ spomenik žive svijesti i književne i narodne kod našega Zlatarića. On ponosom ističe svoju hrvatsku narodnost, a ne manje ponosno ističe junačtvo hrvatskog junaka kneza Gjura Zrinskoga, komu se veseli sve kršćanstvo. Dubrovniku dadoše naziv naroda „di sette bandiere." U istinu Dubrovnik je priznavao svačije pokroviteljstvo, plaćajuć i istim Turcima danak; Dubrovčani su se služili svakojakim sredstvima, da spase svoju nezavisnost (obično je pomagao novac). Ako se to i ne da pohvaliti, opet dade se nekako ispričati.

Diplomacija rabila je uvijek i čista i nečista sredstva.

Nego dubrovački pjesnici pokazuju čist i neokaljan narodni karakter pogledom na borbu našeg naroda s Turcima. Oni slave najiskrenije svaku kršćansku vlast, koja je lomila snagu tursku: Hrvatsku, Ugarsku, Austriju, Poljsku i Rusku. Mnoge želje dubrovačkih pjesnika postaše u naše dane istinom. Al najvećim zanosom pjevaju ti pjesnici u slavu Poljaka i Rusa, a osobito posavskih Hrvata, kada se je god pojavio medju njima koji neobični junak. Tu se ističe u prvom redu rod Zrinskih, koji se proslaviše na bojnom polju u XVI. i XVII. vijeku. Mnogi ih dalmatinsko-dubrovački pjesnici opjevaše; Vladislav Minčetić nadaše se dapače, da će Petar Zrinski otjerati Turke iz Europe. Tako eto sjeća se jednoga uglednoga člana te porodice i naš Zlararić, posvećujući svoju Elektru njemu, čijemu se junačtvu veseli sve kršćanstvo.*) Sjaj dvora Zrinsko-Frankopanskoga bio bi sjegurno uže privezao Dubrovnik o posavsku Hrvatsku, da nijesu Zrinski i Frankopani onako žalostno svršili.

Čudno zvoni, kad Zlatarić Aleksandra Velikoga zove kraljem srpskim. Ma da stariji pjesnici hrvatski ne poznaju pravog antagonizma med Hrvatima i Srbima a najmanje ih smeta vjera

*) Gjuro Zrinski banovaše od g. 1622—1626. Veli se, da ga je Wallenstein rotkvom otrovao pri svojem stolu radi zavisti. Smičiklas, Poviest Hrvatska II. p 158.

Digitized by Google

(gotovo da su bili napredniji od nas), jer su si oni prisvojili iz narodne poezije i srpsku tradiciju, ne imadjahu opet jasne slike o prošlosti srpskoj. Čudno je, da oni uvijek traže stare Srbe u Macedoniji.

Tako su oni napravili i Aleksandra Velikoga Srbinom, a Orfeja Bugarinom (n. pr. Ivan Gundulić, u „Osmanu“ III. 61). U opće valjaće se kod nas (na što nas upućuju i u zadnje vrijeme pisane studije prof. dr. Geitlera) više obazirati kod proučavanja starije literature, osobito mitologije, na tradiciju grčku i predslovjenskih naseljenika Balkana.*)

Popularnost Aleksandrovu u starini našeg naroda najbolje pokazuju mnogobrojni rukopisi t. z. Aleksandrida, što jih se je sačuvalo kod Hrvata i Srba. Osim Zlatarića zove Aleksandra Srbinom (u koliko sam ja zabilježio) Kačić, Ivan Gundulić (Osman III. 67), Ranjina (Pjesni Razlike, Zagreb 1850., p. VIII.) i Lucić (Stari pisci hrv. V., p. 264, stih 103).

Ja si to ovako tumačim. Ime Aleksandrovo moralo je preći u sâm narod iz Aleksandrida**) t. j. iz grčkih priča o Aleksandru velikomu. Srpski tekstovi Aleksandrida stariji su od hrvatskih, a morali su nastati negdje u staroj Srbiji, možda i na Atosu. Redaktor srpske Aleksandride napravio je prvi Aleksandra Srbinom. Odatle je moglo preći to shvaćanje i u poeziju starijih hrvatskih pjesnika u Dalmaciji i Dubrovniku. Narodno predavanje ili uredjene Aleksandride razjašnjuju nam taj pojav — trećeg izlaza za mene ne ima.

Prijevod Ovidove ljubavi Pirama i Tizbe posveti Zlatarić Flori Zuzorić Pescioni „mnogo uzvišenoj, svakom svietlom krieposti narešenoj vladici.“ On joj u tudjini posvećuje svoje pjesme, jer je Dubrovnik ne može zaboraviti, koji je s njome izgubio svoje

---

*) V. L. Geitler, Poetické tradice Thráku a Bulharu. Prag 1878. O tome je pisao isti gospodin akademik u „Viencu“ 1878. i u Mittheilungen der anthr. Ges. Wien 1880, X. 5—7.

**) O našim Aleksandridama progovori prvi temeljito dr. V. Jagić u svojoj „Historiji književnosti“ I., 98, 1867., zatim u „Starinama“ III. 1871., napokon Stojan Novaković u „Glasniku“ k. IX. od. II. Biograd 1878.

Digitized by Google

„pravo urešenje.“ Zlatarić joj napokon želi, da bi ju opjevali i latinski pisci (o. c. p. 83—84).

Flora Zuzerić (rodi se u Dubrovniku oko g. 1555.) istaknu se svojom ljepotom i duhovitošću te ju svi suvremenici slave. Pjevala je hrvatski i talijanski. Ona je nadahnula mnoge pjesnike hrvatske, koje je i u Firenci skupljala u svom dvoru, pošto je pošla za Talijanca Pescioni-a.

Kako je bila dobra domorodka, pokazuje i spomenuta posveta od Zlatarića, koji joj i u tudji svijet šilje hrvatske pjesme.

I opet valja ovdje istaknuti hrvatstvo tadašnjih žena.

Žena dobi u društvu ljudskom veće znamenovanje, kako je poznato, dolaskom kršćanstva. Najmiliji predmet, kojim se romantika bavi, jest žena. U narodnom pogledu zauzima žena vrlo važno mjesto. U vrijeme talijanskog rinascimenta pisalo se je i u Italiji na narodnom jeziku poglavito — za žene. Žene dakle izazvaše talijansku liriku, kojoj se svi divimo. Žene su i u našoj Dalmaciji i Dubrovniku prisilile pjesnike, da za nje pjevaju samo na narodnom jeziku.

Mnogi pjesnici naročito vele, da su pisali za žene (Marulić, Gjorgjić itd.). Kad se u narodu kojem žena otudji materinom jeziku, valja mu pjevati opijelo. Kako iz poslanica dosadanjih vidjesmo, Hrvatice XVI. vijeka, jak su stup narodnosti naše uz jadransko more. U obitelji vladao je jezik hrvatski, a pjevala se pjesma hrvatska. —

Poslanice Zlatarićeve većinom bave se ljubavi. U poslanici, koju posla Ranjini (Piesme D. Zlatarića. Zagreb 1853. Izdanje Kukuljevićevo, p. 85), Zlatarić se naziva sretnim odkad ga je Ranjina pohvalio pjesmom, čija „piesan ima vlas utažit, i rike i more i vietre vrh gore.“

U toj poslanici govori Zlatarić o himbenosti i nepravdi zlih ljudi, te nastavlja:

„Za toj ti, koji znaš od svega istinu,
i pravde mač imaš, obran mi starinu!
Ter ću ja kon vode upisat u kami,
Gdi svaki dohode pastiri s vilami,
Da se šti po vas vik: „Ranjina izbrani
Suditelj i piesnik pohvali i obrani.“

Digitized by Google

Ne bi znao izvjestno reći, šta ovdje misli Zlatarić (njegovi životopisci ni ne spominju ovoga mjesta), ali biće valjda da su i Zlatarića bijedili sa književne kradje. Radi toga zove u pomoć Ranjinu.

Značajna je Zlatarićeva poslanica Maru Klašiću (p. 85-87). Začuv Zlatarić, da se Klašić sprema u svijet u poslu trgovačkom, daje mu naputke, ističući, kako je bogatstvo ništetno. A ko slijedi stupaje mudrih, dohita tajne naravi, mirnu svijest čuva, smrt mirno čeka: „vazda mu ime sja i nikad ne umre.“ Klašić, veli dalje Zlatarić, ostavlja „drum slavne mudrosti,“ želeći „pinez pripravljati za mirne starosti.“ Zlatarić ga za to ne kori, jer je muka „doći drugim na ruke.“

„Kroz toj već otidi, ne krzmaj neg hodi;
Srića te svud slidi po kopnu i vodi,
I vesel k nam i zdrav s blagom se zavrati,
Za stope nepristav od mudrieh iskati,
Ter sa mnom ljuvezni liepe vil pojući
Potrajat u piesni lietni dan gorući
Pri vodah studenih sred travnih livada,
Gdi s vlasa zelenih od dubja sien pada;
Da stanu pastieri i vile mučeći,
I ptice i zvieri piesni tej slišeći.
Može bit imena budu nam još prosjat
I po sva vremena u broju vriednieh stat.
S česa čâs velika biti će svedj nami
I kad Dubrovnika ne bude ni kami.“

Ova poslanica sliči kao jaje jajetu poslanici D. Ranjine, što je posla M. Mažibradiću, a koju sam prije naveo.

Ni Zlatarić ne nalazi sreće u blagu — bogatcu odmah po smrti spomen gine, književniku ime je neumrlo. Za to on poziva prijatelja Klašića nek se brže povrati, da opet zajedno pjevaju pjesme; možda će im još tako imena prosjati, te će im ime živjeti i onda, kad bude Dubrovnika nestalo . . . Pri tom preporuča Klašiću nek bude pošten, a drûgom nek mu bude — zrcalo.

Imao je pravo Zlatarić. Prirodne sile skoro izbrisaše sa svijeta slavni Dubrovnik, al učenim njegovim sinovima imena nije nestalo;

*

Digitized by Google

povjest hrvatska spominjaće im imena dok bude našeg naroda na svijetu.

Težnja tih ljudi za naukom bila je uprav strastvena; ne znaš ko je od njih revniji. –

Još ću ovdje spomenuti Zlatarićeve „Šale s gizdaviem prijateljem Tomom Nadalom Budislavićem“ (o. c. p. 87—90). Ovdje izvrgava Zlatarić živom satirično-umorističnom žicom ruglu svoga prijatelja, koji je odviše ohol sa svoga bogatstva, ljepote, porijekla i mudrosti, gledajući pod sobom iste zvijezde.

Car „Leksander“ imao je sina Mirosava, a ovaj je bio pradjed Budislavićevu djedu Gjuriši. Ovdje pripovijeda pjesnik, koli silan bijaše junak naš Mirosav, koji imadjaše dvije grede mjesto sulica, a svaku kuću lako preskakivaše. Tada nastavlja:

„Od muža tač plemenita,
Svietli kneže, ti izlaziš;
Ter s razlogom jezik plaziš
Na sva ina plemstva od svita.

Bani ti su i hercezi
Bili od Bosne bratučedi,
A kraljevi, strici i djedi,
Kiem ti sada dika jesi.

Pri tebi su ljudi šturci,
Furde, tamni svikolici,
Kako babe pri mladici
I pri senjskom vojnu Turci.“

Od Budislavića nema pod suncem znamenitijega čovjeka; bilo ih je vrstnih u ovom ili u onom, ali u svemu je samo on savršen

„Ti si vitez, ti spievalac
Od Omera bolji stokrat;
U liecieh si sâm Ipokrat;
U besiedah spoviedalac.

Snagom kû ti narav poda,
Zlim od straha činiš blidit:
Vuk si Despot s mačem vidit;
S kopjem Janko Vojevoda.“

Digitized by Google

Kad on počme pjevati, rijeke stoje, a stanac kami u dva gra. Otmanović Murat ostavi mu kmete Bobane (u Popovu), jer ga bijaše ozdravio od zaduhe. Kad s mudracima govori, iz usta mu med izvire. Lijep je, zdrav, plemenit, bogat, jak, mudar, slavan, „spravan činit biskupije," u svem blažen i čestit.

Ovdje pjesniku zapinje riječ u grlu, veleći:

„A mi ćemo što ostaje
Tamo dospiet do nedielje,
Župe, sela i povelje
Koje imaš, pripievaje.*)

Na koncu preporuča se pjesnik sa svim smjerno u milost takovoga svoga — prijatelja.

XVI. vijek obiluje satirom. al je većinom puna prostote. Gornja pjesma, koju ubrajam u poslanice, spada radi svoje finoće, dosjetljivosti, jezgrovitosti i narodnog duha, med najbolje satirične pjesmotvore XVI. vijeka. Poznavanje narodne pjesme pokazuje spominjanje: Senjanâ, despota Vuka i vojvode Janka, o kojima pjevaše narod. Narodnoj eto poeziji ne mogahu se oteti niti gradovi. U starijoj našoj književnosti ima u opće više traga narodnoj pjesmi, nego li se obično drži. Lako da je narodna pjesma pjevala i o Alaksandru Velikom, dakako u najstarije vrijeme.

Interesantne su i Zlatarićeve „nadgrobnice," kojima je posta vio spomenik gotovo svim pjesnicima, koji su prije njega umrli S njeke strane te su pjesme samo nastavak poslanica. U ovima slavljahu pjesnici ž i v e, a u onima m r t v e. Svuda se pronosi neumrlost pjesničtva i nauke.

II.

Glasoviti franceski pjesnik B é r a n g e r započima svoju autobiografiju (ma biographie) ovim riječima; „Qu' importe aux grands poëtes que l'histoire de leur vie soit transmise à la postérité? Leur vie est tout entière dans la durée de leurs oeuvres, et ils n'ont souvent qu' à gagner aux légendes dont, à défaut de vérités posi-

*) Stariji oblik part. praes. act. (pripjevajući).

Digitized by Google

tives, les peuples ne manquent pas d'entourer le berceau ou la tombe de leurs poëtes favoris. Un chansonnier, écho plus ou moins fidèle de son temps, n'a pas à espérer une semblable auréole. Si par hasard ses chants lui survivent quelques années, la génération suivante peut avoir besoin, pour les bien comprendre, de connaître les circostances et les sentiments individuels qui ont plus particulièrement inspiré leur auteur" (Oeuvres Posthumes de Béranger. Dernières Chansons. Ma Biographie. Paris, 1864. p. 243). Tako su često govorili Bérangeru prijatelji, kako sâm veli, nagovarajući ga, da napiše svoje memoire, koji da će biti najboljim komentarom njegove poezije.

Béranger tu veli: pjesnik prigodnih popjevaka trajno ne živi, jer ga već slijedeća generacija ne razumije bez komentara, To je istina. Uzmite u ruke prigodnu poeziju naših pjesnika iz nedavne „ilirske" dobe. Mladji naraštaj ne će shvatiti onoga zanosa, ako li ne pozna okolnosti i pobuda, koje izazvaše one pjesme. Prigodna poezija jest par excellence stvar momenta i stanovite dobe. Radi toga taka poezija najobičnije nema trajne vrijednosti.

Ja sam i naše poslanice uvrstio u prigodnu poeziju. Mislim, da je to sa svim opravdano. Od vajkada su književnici započimali svoj râd s pjesmom. I danas mlad čovjek, želeći stupiti na književno polje, pokuša svoju sreću kakvim sonetom. To specijalno vrijedi za vrijeme talijanskoga umanizma. Nema gotovo književnika, koji se ne bi bavio i poezijom. Razlog tome moramo tražiti u onodobnom odgoju, gdje se je obuka poglavito vrtila oko klasičkih pjesnika grčkih i rimskih. Na to provali još bujica provencalske poezije, te u Italiji posta modom, znakom ugladjenosti, pjevati pjesme. Italija, majka novije prosvjete europejske, jest učiteljica i starijih hrvatskih pjesnika. Pa tako nalazimo i u Dalmaciji i Dubrovniku isti pojav. Ko god se bavi knjigom, pjeva pjesme; u pjesmi traže svi nasladu i zabavu; pjesničtvom hoće da svi steku neumrlo ime. Za to je hrvatska književnost XVI. vijeka toliko bogata pjesničtvom.

Analiza poslanicâ XVI. vijeka, što je izvedosmo u prvom dijelu ove radnje, jasno pokazuje pjesnički duh tadanje dobe. U pjesmi svak izražava svoje misli, svoje želje i osjećaje.

Digitized by Google

Forma pjesnička tih poslanica ista je sa ostalom poezijom. Ispjevane su većinom u osmercu ili u dvanaestercu sa rimom u sredini i na kraju stiha — to je dakle šesterac. To je najnesretniji stih, što si ga možemo pomisliti, jer je mnogo kriv razvlačenosti kod pjesnika.

Ta u takom stihu može se samo lirik titrati jezikom i mislima!

Inače naše poslanice jednostavna su prijateljska pisma u stihovima, koja sadržaju obično i datum i godinu, kada su pisana. Kako je analiza naša pokazala, imade poslanica, kojima se ne da poreći pjesnička vrijednost. Gdjekoje se ističu pjesničkim zanosom, druge opet šalom. Velika većina tih poslanica ipak ne ide u poeziju, ako li ne će ko zvati poezijom sve što je slučajno napisano u stihovima. Pjesništvo tu prestaje, al cijenu dobivajn u pogledu kulturno-istorijskom.

Istina, prigodna poezija u opće ne ima velike vrijednosti književne, al kad je ona vjeran izraz svoga vremena, postaje najboljim tumačem istoga. A to jesu nače poslanice.

Koncem XV. vijeka nastaje u Dalmaciji i Dubrovniku živ pokret kulturni, koji već polovinom XVI. vijeka obuhvata sve gradjanstvo uz naše more od Raba do Kotora. Svako poveće mjesto u Dalmaciji može se iskazati sa gdjekojim piscem. Dubrovnik, Hvar i Spljet jesu glavna središta. Svi slojevi gradjanstva: pučani, trgovci, obrtnici, popovi, plemstvo, jednako su oduševljeni za prosvjetom. Imade dosta pjesnika iz XVI. vijeka, koji su se u isto vrijeme bavili svojim zanatom ili trgovinom — i pjesništvom. Medju njima nesta razlike stališa — znak prave prosvjete. Sve to pokazuju naše poslanice.

Te su poslanice bile namijenjene tek uskom krugu prijatalja. Al svi veliki pokreti, i kulturni i politični, najprije niknu u uskom krugu prijateljskom. Odavle se šire dalje i dalje, dok ne osvoje cijelog naroda ili dok ne podlegnu.

Dalmacija i Dubrovnik toga vremena žalibože ne imadu svoje tiskarne, za to nasta potreba življeg dopisivanja medju Dubrovnikom, Hvarom i Spljetom; za to i potiče iz te dobe onolik broj poslanica.

Digitized by Google

Tu valja u prvom redu istaknuti prijateljstvo medju književnicima. Ono je srdačno, iskreno, nježno, uzorno. Poslanice su krasan spomenik tome.

Svi ti ljudi sačinjavaju sjajan zbor prijatelja, koje oduševljava jedna misao.

Ko je od njih oduševljeniji za prosvjetom, nije lako kazati, a ko od njih više ljubi svoj narod, još teže.

Narodna ideja jest kod njih neobično živa.

Većina tih ljudi izuči svoje nauke u Italiji; svak je od njih znao uz hrvatski i talijanski i latinski (obično su u sva tri jezika i pisali), a mnogi i grčki. Mnogi od njih dospje i do sjajnih dvorova talijanskih knezova; mnogi se pope i do sveučilištne stolice; mnogi dobi najveća odlikovanja u Italiji. Pomislimo li na tadanje stanje talijanskog i našeg naroda; pomislimo li na divne plodove, što jih je do tada rodila talijanska književnost, a na prve skromne početke naše; pomislimo li, da se je u Italiji svak držao potomkom Cicerona i Vergila, veleći oltramontano (značilo isto što barbar) svakomu koji nije bio rodom Talijanac*) — onda ćemo se tek diviti narodnoj svijesti jednoga Ranjine i Zlatarića, koji u sred Italije pjevaju hrvatski i poslanicama bodre svoje zemljake na njegovanje hrvatskoga jezika.

Uz općenito ime slovinsko javlja se svuda ime hrvatsko. Novaković i drugi rado bi Dubrovčane prisvojili za Srbe. Nemoguće je (a ne znam, zašto bi to i potrebno bilo) naći granica medju Hrvatima i Srbima; al naše poslanice svjedoče, da su se dubrovački i dalmatinski pjesnici ćutili Hrvatima. Pravu naobraženost pokazuju oni i time, što jednako ljube sve grane našega jezika, ne poznavajući razlika vjerskih; al hrvatstvo može im nijekati samo onaj, koji u prošlost uvlači tendencije sadašnjosti.

Prezaslužni naš Ivan Kukuljević veli o XVI. vijeku: „Jednom riečju, narod hrvatski nije razumio tada, kao ni sada, što će to

*) De Sanctis o. c. II. 65, veli za XVI. vijek u Italiji: „L'Italia aveva ancora il suo orgoglio tradizionale, e guardava l'Europa con l'occhio di Dante e del Petrarca, giudicando barbare tutte le nazioni oltre le Alpi.“ I sâm Machiavelli mišljaše tako: „Perchè la sua Italia era nazione autonoma, e tutto ciò che era fuori di lei, e straniero, barbaro, oltramontano.“ Pg. 95.

Digitized by Google

reći živiti i raditi za jednu i skupnu domovinu, a pojedini članovi naroda, kao ni pojedine pokrajine, ni gradovi niesu marili za skupni narod; nego samo za svoj posebni interes.“ (Stari pisci hrv. I. p. II.) Naši su otci doista u mnogom sami skrivili političku našu razdrobljenost; ali glavni razlog valja tražiti u kobnim okolnostima. Naš je narod dospio na razmedje velikih i većih od nas naroda; preko našeg zemljišta gonjahu se kroz više stoljeća ogromne vojske velikih naroda; posred našeg naroda pukla je granica dviju kultura, koje prikazuju dva posebna svijeta. Je li naš dosta maleni narod mogao odoljeti svemu tome? Nije li tako moralo nestati malo po malo ideje o skupnom narodu?

Gornji sud Kukuljevićev svakako je ponješto nepravedan; a da je nepravedan, svjedoče i naše poslanice, koje su živim spomenikom žive narodne svijesti.

Poslanice, u kojima hvali jedan pjesnik drugoga, pune su pretjeranog hvalisanja i slavičnosti. Niti se to dade nijekati, a niti sa svim opravdati. Svi se pjesnici neopravdano hvale, nabacujući se sa Omerom i Virgilom . . .

Ali tu valja dvoje uvažiti. Dobar dio tih poslanica nije bio odredjen da se tiska, u kojem bi slučaju taj ton umjereniji bio.

Onda naši pjesnici naučiše se i tome od Talijana. Ko ne zna kako su se sâmi hvalisali u Italiji Pietro Aretino i tako zvani akademici? To hvalisanje dade se prije opravdati kod hrvatskih pjesnika, nego li kod suvremenih talijanskih.

Talijanska književnost toga vremena bila je ukrasom kneževskih dvorova. Književnici življahu sjajno i bezbrižno od kneževskih honorara. Knezovi hvaljahu pjesnike, a ovi kovahu u zvijezde knezove. Ko je bolje plaćao, dobivao je više tamjana. A gdje su bili hrvatski mecenati toga vremena, gdje kneževski dvorovi? Tek početkom XVII. vijeka javljaju se Zrinski, a u Dalmaciji i Dubrovniku slabo ima tome i traga.

Hrvatskim pjesnicima preostala je dakle sama nada, da će si steći pjevanjem neumrlo ime; slavičnost poticaše ih na râd. Al ta slavičnost jest čista, nesebična, plemenita te se za to dade opravdati. U ostalom slavičnost izvela je najdivnijih djela na svijetu. Slavičnost književna jest također neka vrst sebičnosti ali svakako plemenita sebičnost, bez koje jedva da ima pjesnika na svijetu. Slavič-

Digitized by Google

nost rimska poznata je svima. Pomislite na Cicerona, koji sâm sebe do neba hvali! —

Poslanice XVI. vijeka bogato su vrelo za literarnu i kulturnu povjest našega naroda. Naši literarni istorici ne okoristiše se njima, kako valja. One su osobito važne za biografije pojedinih pisaca. Da nema tih poslanica, za mnoge pjesnike, čija djela propadoše, ne bi znali, da su pjevali.

Apsolutna vrijednost hrvatske poezije XVI. vijeka u opće nije velika, al ljubavna lirika ima trajne vrijednosti. Take lirike nemaju u to doba ni narodi mnogo veći od nas. —

Poslanice nam pokazaše, da je književnost tadanja u jedno kolo vezala Dalmaciju sa slobodnim Dubrovnikom. Da nije bilo Turaka, koji su skoro sav naš narod skučili pod svoj pakleni jaram, taj krasni pokret bio bi XVII., a po gotovo XVIII. vijeka zahvatio sav naš narod hrvatski ili srpski. Tako bili bi mi sjegurno prestigli mnoge narode u prosvjeti, dočim je i u onakim okolnostima naš narod na uskom žalu morskom stvorio takih umnih plodova, o kojima mora govoriti povjest europejske civilizacije.

Ovdje mi pada na um osobita paralela. God. 1508. rodi se u Kninu Petar Zoranić. On napisa po čuvenom talijanskom piscu Jakovu Sannazaru „Planine.“ Poglavje 20. nosi naslov: „Perivoj od Slave, i u njem Latinka, Grkinja, Kaldejka i Hrvatica.“ Tuj priča, kako je vidio u šumi vilu Latinku, Grkinju, Kajdejku i Hrvaticu. Svaka od tih vila ponosito razbiraše svoje krasne jabuke*), jedina Hrvatica bijaše turobna, razgledavajući ono malo svojih jabuka. Ona medju ostalim stade govoriti Zoraniću: „Nut Latinki kolike i kako lipe jabuke u krilu jesu i udilj pribivaju; budi, da ovim dvim druzim sad pribiva, da li vidiš, da mnoge od prij utrgane jesu; ah meni, ah nepomnjo i nehaju jezika hrvackoga, evo ove same za nevolju pribirâm i razgledam, i tebi budi da na nezrili i trpki jabuci, prij roka utrgani, zahvaljam, za sasvima dramatna se ne ozvati. Znam, da Hrvat mojih ne jedan ali dva, dà mnozi mudri i naučeni jesu, ki sebe i jazik svoj zadovoljno pohvaliti, proslaviti i naresiti umili bi: dà, vidi mi se da se manom, pače li sobom sramuju i stide; i prem ako ki poje ali piše, u jini

*) Jabuke znače razna književna djela.

Digitized by Google

tuj jazik piše i poje. Dà, jino nij, znaj, neg nepomnja od kriposti; tako pak malovridnost u narav se stvori, i jedan drugoga gledajući, svi praznuju i tašćine.“ (Kukuljević, Pjesnici Hrvatski XVI. vieka; Zagreb. 1858. p. 20.) To je pisano g. 1536.

Tri sto godina po prilici kašnje izadje na sjeveru naroda, na Savi pjesma „Kip domovine vu početku leta 1831.“ od Pavla Štosa. Medju ostalim veli tu majka Hrvatica: *)

Narode druge svetlost obstira
A mene črna senca podpira;
Drugem vre sunce sviti po noći,
Mu tmicu v danu tipat je moći;
Narod se drugi sebi raduje,
A z menom sinko moj se sramuje,
Vre i svoj jezik zabit Horvati,
Hote ter drugi narod postati;
Vnogi vre narod sam svoj zameće,
Sram ga, ak stranjski Horvat mu reče itd.

Oba su pojava slična, dapače jednaka. Iste pobude kod Zoranića, iste kod Štosa. Duh ljudski ne umire!

Ovu dvojicu dijele tri vijeka. Što je medju njima povjesti hrvatske, najviše je toga ispunio — Turčin.

Pod konac XV. vijeka stala se rumeniti na nebu našem krasna zora, al brzo nasta noć, o kojoj govori Štosova elegija. Izazvaše ju oblaci turskih horda, koje se valjahu skoro četiri vijeka preko hrvatske zemlje, noseći sa sobom strah i trepet, pustoš, propast — sâm pakao. A ono malo prosvjetnih pojava za to vrijeme jesu traci svjetla, koje u tamnoj noći zasine — i izčezne. Tu je sve pisano — krvlju. Dura veritas, sed ita veritas.

Čudno je klupko povjestnoga razvitka; čudni su razlozi i posljedice povjestne nužde (Mechiavellieva „forza delle cose“). Jedno stoji: duh ljudski ne umire. Povjest obustavi prosvjetni razvoj našeg naroda za više nego tri vijeka. Al i ono, što je u prošlosti uradjeno, svjedokom je sposobnosti našeg naroda i njegove životne snage.

U Varaždinu mjeseca junija 1882.

Ivan Milčetić.

*) Vidi moju raspravu „Hrvati od Gaja do godine 1850.“ Zagreb, 1878. pag. 6.

Digitized by Google

24. V. 1926

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

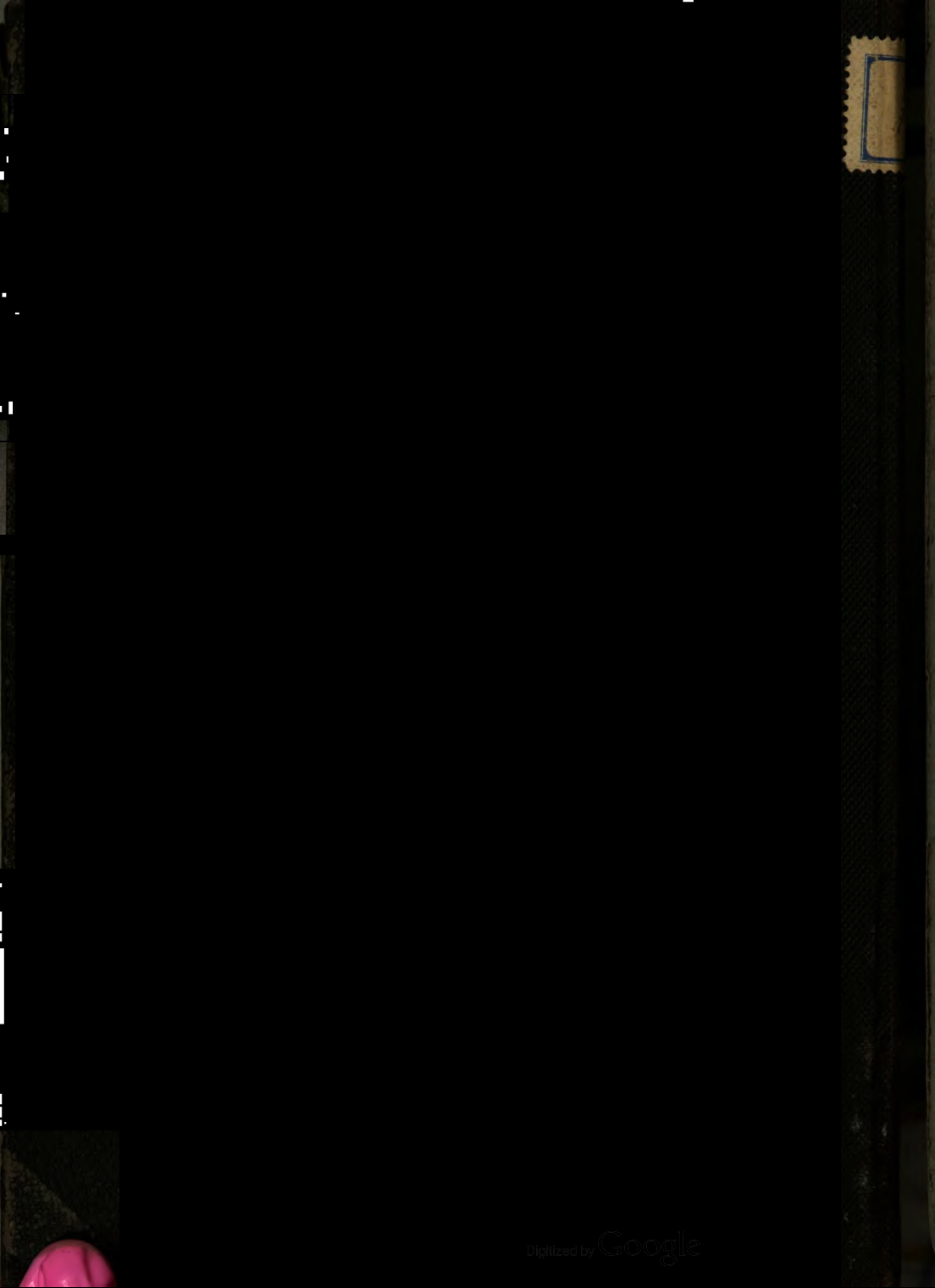
Digitized by Google